

**Buck
Consultants
International**

Uitvoeringsprogramma Economische Groeiversnelling en Innovatie Flevoland 2010-2030

Uitgevoerd in opdracht van:
Provincie Flevoland

Buck Consultants International/ Lysias Advies
Nijmegen/Amersfoort, juni 2010

Inhoudsopgave

Blz.

Samenvatting	1
Hoofdstuk 1 Inleiding	7
1.1 Opgave voor Flevoland	7
1.2 Opgave vanuit nationaal beleid	8
1.3 Doel en werkwijze	9
1.4 Leeswijzer	14
Hoofdstuk 2 Uitgangssituatie economie Flevoland 2009	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Bevolking	15
2.3 Economische structuur	17
2.4 Arbeidspotentieel	19
2.5 Bedrijfsomgeving	20
2.6 Woonomgeving	21
2.7 Conclusies	21
Hoofdstuk 3 Naar extra 150.000 banen: vier ontwikkelingsstrategieën	27
3.1 Inleiding	27
3.2 Vier ontwikkelingsstrategieën zijn nodig	28
3.3 Korte toelichting op de strategieën	29
Hoofdstuk 4 Autonom en bevolkingsvolgend	33
4.1 Inleiding	33
4.2 Extra banen	33

	Blz.
4.3	Projecten en maatregelen 35
4.4	Conclusie 37
Hoofdstuk 5	Doorgroei clusters Noordvleugel Randstad 39
5.1	Inleiding 39
5.2	Logistiek en handel 40
5.3	Zakelijke diensten & backoffices 44
5.4	ICT & (Nieuwe) Media 47
5.5	Toerisme en congressen 50
5.6	Totaal doorgroei clusters Noordvleugel Randstad 54
Hoofdstuk 6	Eigen pieken 55
6.1	Duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling 55
6.2	Health, wellness & human lifesciences 58
6.3	Veterinaire lifesciences 62
6.4	Geomatica 65
6.5	Composieten/Maakindustrie 68
6.6	Duurzame energie 71
6.7	Water- en deltatechnologie/ waterbeheer 76
6.8	Totale investeringen en werkgelegenheid in Pieken 79
Hoofdstuk 7	Financiering 81
7.1	Investeringen en kosten per arbeidsplaats 81
7.2	Financiering 82
Hoofdstuk 8	Organisatie uitvoering 85
Bijlage 1	Gebiedsvisies en economische strategieën gemeenten in Flevoland 89

Samenvatting

Inleiding

Flevoland in het algemeen en Almere in het bijzonder staan voor de opgave om de ruimtelijk-economische ontwikkeling van de Noordvleugel te faciliteren en aldus de internationale concurrentiepositie van deze economische motor van Nederland te versterken. Voor deze bijdrage aan de economische ontwikkeling van de Noordvleugel en een evenwichtige stedelijke ontwikkeling van Almere is in het kader van de Schaalsprong Almere vastgesteld dat hiertoe 100.000 arbeidsplaatsen gecreëerd moeten worden. Deze opgave is door het Rijk bevestigd in de zgn. Noordvleugel-brief en vervolgens in de zgn. RAAM-brief en in januari 2010 herbevestigd in het IAK. Daarnaast is in de periode tot 2030 voor de rest van de provincie nog een werkgelegenheidsgroei nodig van 50.000 arbeidsplaatsen.

Deze ambitie is hoog, maar nodig om – ongeacht het groeitempo van de (inter-)nationale economie – de woon-werkbalans in Flevoland meer in evenwicht te krijgen, en om als Flevoland de gewenste bijdragen te kunnen leveren aan de internationale concurrentiepositie van de Noordvleugel van de Randstad.

De totale **opgave van 150.000 banen** is in wezen al in 2006 door de provincie Flevoland vastgelegd in haar **Omgevingsplan**, in de vorm van een werkgelegenheidscoëfficiënt van 90% als doelstelling. De provincie wil daarmee de ambitie onderschrijven dat het aantal banen in de komende jaren sneller zal moeten groeien dan de groei van de bevolking om de huidige onevenwichtigheid op de woon/werk-balans terug te dringen. Daarnaast ziet de provincie het als haar opgave om niet alleen de verzorgende economie te stimuleren. Flevoland wil ook investeren in speerpunten en clusters zodat ook aantoonbaar een bijdrage wordt geleverd aan de internationale concurrentiekracht van de Randstad en van Nederland. Flevoland kan en wil meer dan alleen ruimte bieden, het wil ook economische vernieuwing stimuleren en haar economische structuren versterken, vandaar de titel **economische groeiversnelling en innovatie**.

In het voorliggende rapport is via een **quick scan** een invulling gegeven aan die groeiversnelling en extra innovatiekracht. Er zijn maatregelen benoemd en projecten geïdentificeerd die de beweging naar de 150.000 extra banen inzetten, wetend dat dit (zeker gezien de huidige economische omstandigheden) een zware opgave is. Daarbij is extra inzet van financiële middelen van het Rijk noodzakelijk om de economische groeiversnelling mogelijk te maken. Dit is extra urgent omdat de huidige economische beleidsinzet, die voor een belangrijk deel Europees is gefinancierd, dreigt weg te vallen.

In opdracht van de provincie Flevoland hebben de bureaus Buck Consultants International en Lysias Advies onderzocht op welke wijze en onder welke voorwaarden de gestelde doel-

stellingen voor economische groeiversnelling en innovatie in de provincie Flevoland in de periode 2010-2030 kunnen worden gerealiseerd.

Het onderzoek is uitgevoerd met medewerking van de provincie Flevoland, alle gemeenten in Flevoland, de Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland (OMFL), Syntens, Kamer van Koophandel (KvK), Kennisstad Almere, World Trade Center (WTC) Almere en Technocentrum Flevoland. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van documentatie van CBS, CPB, PBL, Cebeon, Schaalsprong Almere, provincie Flevoland, Metropoolregio Amsterdam, NV Utrecht, etc.

Vier strategieën

Analyse van het bestaande economische profiel van de provincie Flevoland wijst uit dat, om in 2030 het beoogde aantal arbeidsplaatsen in Flevoland te bereiken, een substantiële structuurversterking van de economie in de provincie noodzakelijk is. De huidige economische structuur kent te weinig bedrijven en organisaties met een bovenlokaal /bovenregionaal marktgebied (zgn. stuwende bedrijven) en is onvoldoende innovatief.

De structurele verbetering van de economie van Flevoland vereist een parallelle inzet van vier groeistrategieën:

- 1 Goede facilitering van de autonome groei vanuit de huidige basis van bestaande bedrijven en instellingen in Flevoland.
- 2 Optimalisering van bevolkingsvolgende groei, d.w.z. de groei van bedrijven en instellingen die diensten verlenen aan de toenemende bevolking (zorg, retail, onderwijs, publieke diensten en recreatie).
- 3 Ruimte bieden aan doorgroei van stuwende clusters waarvoor in de Noordvleugel onvoldoende plaats is.
- 4 Ontwikkeling van eigen pieken op basis van specifieke sterkten (kennis, bedrijvigheid, marktontwikkelingen, randvoorwaarden) van Flevoland, die bijdragen aan de internationale concurrentiepositie van de Noordvleugel.

Rekening houdend met de recessie die nog enkele jaren zijn effecten zal hebben en met onzekerheden die met zo'n lange planperiode samenhangen, kunnen deze groeistrategieën tezamen leiden tot een toename van het aantal arbeidsplaatsen in de richting van 150.000 banen, die als volgt over de verschillende strategieën is verdeeld:

Strategieën	Aantal banen 2030+	Beleidslijnen
	20.000-25.000	Eigen pieken ontwikkelen oftewel 'Proeftuin Flevoland': het gaat om nieuwe stuwende sectoren die Flevoland meer economische identiteit geven, zoals: Geomatica, Duurzaam bouwen en Health, Wellness & Life Sciences.
	30.000-40.000	Versterking van doorgroei Noordvleugelclusters (logistiek & handel, zakelijke diensten en backoffices, ICT & (nieuwe) media, toerisme & congressen door aanbod van unieke werk- en woonmilieus. Dit leidt tot verplaatsingen binnen de Randstad en extra groei van die bedrijven in Flevoland, maar ook door nieuwvestigingen van internationale bedrijven.
	30.000 -35.000	Flevoland haalt meer economie uit de groei van de bevolking door extra groei van bedrijven en instellingen in de zorg, retail, onderwijs, publieke diensten en recreatie.
	40.000-50.000	Doorgroei van reeds in Flevoland gevestigde bedrijven en instellingen uitgaande van continuering beleidsinzet afgelopen 15 jaar.
	120.000-150.000 +	

De vier groeistrategieën vergen een sterk overheidsbeleid

Om substantieel bij te dragen aan de kracht van de Noordvleugel en dit hoge aantal extra arbeidsplaatsen te genereren, is een grote en gezamenlijke inspanning nodig van alle partijen in Flevoland zelf (bedrijven, kennisinstellingen, organisaties, overheden) en samenwerking met alle partners om Flevoland heen: Metropoolregio Amsterdam, NV Utrecht, de noordelijke en oostelijke provincies. Daarbij moet de gezamenlijke inspanning om de Schaalsprong Almere tot een succes te maken, prioriteit zijn binnen de provincie: een groot deel van de groei in andere delen van de provincie hangt namelijk samen met de spin-off effecten van de groei van de stad Almere.

Elk van de vier groeistrategieën vergt - naast de rol van de particuliere sector en kennisinstellingen - de inzet van specifiek daarop afgestemd overheidsbeleid.

Autonome groei en bevolkingsvolgende groei komen niet vanzelf. In de afgelopen jaren is de beleidsinzet op economische groei al substantieel geweest, met eigen en Europese middelen. Er zal dus (onveranderd) maximaal ingezet moeten worden op het versterken van de groeipotentie van het zittende bedrijfsleven en om meer economische groei te halen uit de bevolkingsgroei. Beide groeistrategieën vergen een **samenhangende set van voorwaardenschepend overheidsbeleid** dat gedurende de hele periode van 20 jaar versterkt moet worden voortgezet. Versterkt omdat in de afgelopen decennia is gebleken dat de groei van de economie (ook in de verzorgende sectoren) is achtergebleven bij de groei van de bevolking. De elementen daarvan zijn in het onderzoek aangegeven.

Het faciliteren van doorgroei van clusters uit de Noordvleugel en het ontwikkelen van eigen nieuwe pieken vergt een **gericht stimuleringsbeleid**, waarbij alle kansen via het combine-

ren van potenties en het verdichten van netwerken benut moeten worden. In het onderzoek zijn per cluster en piek de uitgangssituatie, de trends en hun sterkten en zwakten in Flevoland vastgesteld. Vervolgens zijn de ambities geformuleerd en is aangegeven welke actielijnen nodig zijn om de clusters en pieken (verder) te ontwikkelen, zijn voorbeeldprojecten geselecteerd en is aangegeven welke organisatie en investeringen van de particuliere sector en overheid per cluster en piek nodig zijn.

Een samenvattend overzicht van totale investeringen en de benodigde provinciale bijdrage per groeistrategie is weergegeven in tabel 1:

Tabel 1 *Totale investeringen, provinciale bijdrage en geschatte aantal banen van het Uitvoeringsprogramma in periode 2010-2030,*

	Autonoom/ bevolkingsvolgend	Doorgroei Noordvleugel	Eigen Pieken	Totaal
Totale investeringen	1.680 mln.	1.050 mln.	1,105 mln.	3.835 mln.
Provinciale bijdrage	560 mln.	350 mln.	370 mln.	1.280 mln.
Extra banen	70.000-85.000	30.000-40.000	20.000-25.000	120.000-150.000

Uit dit rapport resulteert de conclusie dat de provincie in totaal € 1,28 mld. zal moeten inzetten voor realisering van de 150.000 banenopgave, in 20 jaar, d.w.z. gemiddeld € 64 mln. per jaar.

Huidige en benodigde financiële beleidsinzet

Cebeon heeft geconstateerd dat de huidige economische beleidsinzet van Flevoland in de periode 2000 – 2009 hoog was, mede dankzij Europese middelen. De huidige financiële inzet van de provincie op economisch terrein ligt op een niveau van gemiddeld ca € 37 mln. per jaar; hiervan is ruim € 12 mln. afkomstig uit autonome middelen van de provincie en de andere € 25 mln. uit o.a. Europese bronnen. De hoge eigen inzet op economie - hoe begrijpelijk en noodzakelijk ook, op zichzelf - is volgens Cebeon ten koste gegaan van uitgaven voor de fysieke infrastructuur. De provincie houdt nu rekening met de noodzaak tot verhoging van de reserveringen voor herinvesteringen in weg- en waterwegen en mobiliteit. Dit laatste is nodig in verband met de ‘stille lasten problematiek’. Door de overdracht van de basisinfrastructuur van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders naar de provincie gaan de kosten voor onderhoud en verkeer na een aantal decennia extra doorwerken in de provinciale begroting.

Cebeon heeft berekend dat Flevoland - in het licht van de opgelopen achterstanden door een decennia-lange structureel te lage uitkering uit het Provinciefonds en gelet op de enorme opgave waarvoor de Provincie zich gesteld weet met de Schaalsprong Almere als nationaal UPR-project - recht kan doen gelden op een extra bedrag uit het Provinciefonds van **€ 37,5 mln. per jaar** voor economische ontwikkeling. Het Rijk heeft in het kader van de RAAM-besluitvorming bepaald, dat het bedrag van € 37,5 mln. niet via specifieke subsidie-

lijnen vanuit bijvoorbeeld het Ministerie van Economische Zaken beschikbaar gesteld kan worden, maar dat die extra ondersteuning via het kanaal van het Provinciefonds ter beschikking gesteld zal worden.

Voor wat betreft de overige middelen, moet de provincie rekening houden met het (substantieel) wegvallen van de EFRO-middelen wanneer het huidige Europese programma in 2013 afloopt en met het mogelijk aflopen van het budget voor het Investeringsfonds Flevoland Almere na 2010. Dan resteren de autonome, reguliere middelen van de provincie voor economie: deze zullen – uitgaande van de door Cebeon berekende en door de provincie op zichzelf wenselijk geachte herschikking ten gunste infrastructuur-gerelateerde projecten, conform de ijkpunten zoals die in het Provinciefonds nieuwe stijl zijn vastgelegd – kunnen teruglopen van € 12 mln. naar **€ 7 mln.** per jaar.

Het extra bedrag van € 37,5 mln. uit het Provinciefonds gecombineerd met de € 7 autonome middelen levert een investeringsbudget op van € 44,5 mln. per jaar. Om daadwerkelijk de grote opgave om - bij te dragen aan de internationale concurrentiepositie van de Noordvleugel (en daarmee van de BV Nederland als geheel) te realiseren en 150.000 banen te creëren - is echter een grotere inzet van middelen nodig. Dit rapport berekent indicatief de benodigde totale inzet van de provincie op gemiddeld € 64 miljoen per jaar.

Bij de financiële analyse valt op dat Cebeon is uitgegaan van een extrapolatie van erg lage kosten per arbeidsplaats, namelijk € 5.000, terwijl bekend is en ook uit voorliggend onderzoek blijkt dat de kosten per arbeidsplaats in stuwende, kennisintensieve sectoren tot € 50.000 kunnen oplopen en bij hoge investeringen in kennisinfrastructuur zelfs tot € 200.000. Het tekort aan investeringsbudget zal ertoe leiden dat er voor de groeistrategieën van stuwende clusters en eigen pieken – en daarmee voor het faciliteren van de doorgroei van bedrijven uit de Noordvleugel en nieuwe economische pieken – onvoldoende middelen zullen zijn. De woon/werk balansproblematiek zal dan hoogstens ten dele worden opgelost. Een hogere structurele uitkering uit het Provinciefonds op grond van hogere gemiddelde kosten per arbeidsplaats ligt derhalve voor de hand.

Organisatorische randvoorwaarden

Aan de organisatorische randvoorwaarden voor realisatie van het Uitvoeringsprogramma lijkt goed voldaan te kunnen worden. Zo moet bedacht worden dat de provincie Flevoland al sinds 1994 met veel resultaat opeenvolgende EU-programma's heeft 'gemanaged' en uitgevoerd. Het Uitvoeringsprogramma moet een gezamenlijk programma zijn van alle partners in Flevoland, waarbij een bijzondere prioriteit wordt gegeven aan de SchaaSprong Almere. Daarvoor is het nodig dat er sluitende meerjaren afspraken worden gemaakt tussen de provincie en de gemeente Almere, met de andere gemeenten in Flevoland en met alle partners die hun strategie willen verbinden met en hun capaciteit willen inzetten voor uitvoering van het programma.

De provincie wordt geadviseerd om:

- in de lijnorganisatie de beleidskaders, -instrumenten en -budgetten optimaal gereed te hebben staan;
- een Stuurgroep in te richten voor de politieke en beleidsmatige sturing van dit Uitvoeringsprogramma;
- te voorzien in Beleidscoördinatie en Programmamanagement van het Uitvoeringsprogramma;
- te voorzien in een slagvaardige uitvoeringsorganisatie voor met name het 'specifieke beleid' gericht op de stimulering van clusters en pieken;
- te voorzien in adequate en effectieve coördinatie van de provinciale inzet voor de Schaalsprong Almere en richting de andere Flevolandse gemeenten voor ondersteuning van hun beleid. Niet vergeten moet worden dat ook voor de autonome economische ontwikkeling en de extra economische impuls van de bevolkingsgroei tal van generieke en specifieke maatregelen en investeringen noodzakelijk zijn in Almere, maar ook in de andere gemeenten.

Hoofdstuk 1   **Inleiding**

1.1   Opgave voor Flevoland

De provincie Flevoland heeft, aansluitend op de Schaalsprong Almere, stevige eigen economische ambities. In het Omgevingsplan is het realiseren van een werkgelegenheidscoëfficiënt van 90% in 2030 als doelstelling vastgelegd en daarmee is impliciet doch feitelijk aangegeven dat in de komende decennia (2030+) 150.000 banen gecreëerd moeten worden om de woon/werk-balans meer in evenwicht te brengen en om als totale provincie een bijdrage te kunnen leveren aan de internationale concurrentiekracht van Nederland in het algemeen en de Noordvleugel van de Randstad in het bijzonder.

De opgave van 150.000 nieuwe banen is een stevige ambitie. Die ambitie is door de provincie onderbouwd vanuit drie verschillende overwegingen:

- 150.000 banen zijn nodig om uiteindelijk het aantal banen in Flevoland meer in evenwicht te brengen met de sterk toenemende beroepsbevolking;
- 150.000 banen kunnen ook in perspectief worden gezien van de geleverde prestaties in het verleden. Zo bedroeg de groei van het aantal arbeidsplaatsen in Flevoland in de periode 2000-2008 jaarlijks 5.600 banen. Met extra investeringen en samenwerking in de Metropoolregio zou die jaarlijkse groei in de richting van 7.500 arbeidsplaatsen per jaar bewogen moeten kunnen worden;
- 150.000 banen is in feite 1,5 keer de economische opgave binnen de Schaalsprong Almere. Dat is een logische verhouding als bijvoorbeeld naar de huidige werkgelegenheidsbasis in Almere en in de rest van Flevoland (87.000 banen in Almere en 171.000 in heel Flevoland) wordt gekeken. De economische opgave is er natuurlijk niet alleen voor Almere, maar het biedt ook uitdagingen voor de andere gemeenten. De investeringen in bereikbaarheid, generiek beleid en het specifieke beleid voor clusters en pieken zullen ook doorwerken buiten de gemeente Almere.

De opgave van 150.000 nieuwe banen is door de provincie Flevoland geformuleerd. Buck Consultants International en Lysias hebben als opdrachtnemers via deze quick scan proberen te achterhalen welke maatregelen en investeringen noodzakelijk zijn om de beweging in de richting van die 150.000 nieuwe banen in te kunnen zetten. Daarbij is aangesloten op de trajecten die nu al lopen in het kader van de (economische) Schaalsprong van Almere. Maar ook gemeenten, werkgeversorganisaties, de provincie Flevoland en diverse intermediaire organisaties hebben hiervoor ideeën aangedragen. Het doel van de quick scan is om te onderbouwen dat substantiële extra investeringen (boven op bestaand beleid) door de

provincie noodzakelijk zijn om de economische opgave binnen de Schaalsprong van Almere en binnen Flevoland te kunnen realiseren.

Financiële analyses (van onder meer Cebeon) hebben aangetoond dat de provincie momenteel een verhoudingsgewijs geringe bijdrage ontvangt uit het Provinciefonds en dat bovendien binnen enkele jaren de bijdragen uit de diverse Europese fondsen zo goed als zeker (substantieel) worden afgebouwd. Om toch die extra economische groeiversnelling en concurrentiekracht te kunnen realiseren, zijn substantiële extra middelen nodig van het Rijk (met name via het Provinciefonds).

Deze financiële inzet van het Rijk moet beduidend groter zijn dan de nu naar verwachting beschikbare middelen voor het economisch beleidsveld (de autonome middelen van de provincie voor economisch beleid, na beëindiging van de Europese subsidies, bedragen 7 miljoen euro per jaar, de extra te verwachten bijdrage uit het Provinciefonds, conform het Cebeon-onderzoek bedraagt 37,5 miljoen euro). Er is nu zicht op een jaarlijkse bijdrage van 44,5 miljoen euro voor economische groeiversnelling en extra innovatiekracht.

Uit de analyses van dit onderzoek blijkt dat in wezen veel grotere bijdragen (vanuit het Provinciefonds) noodzakelijk zijn om de ambities van de Schaalsprong Almere en de daaraan gekoppelde uitdagingen voor heel Flevoland te kunnen realiseren.

Die extra investeringen in de economie zijn logisch als bijvoorbeeld ook gekeken wordt naar de voorgenomen investeringen door het Rijk die in de RAAM-brief zijn verwoord. Daarbij gaat het naast de Schaalsprong Almere ook om de OV-verbindingen Schiphol-Amsterdam-Almere-Lelystad, de ontwikkelingsmogelijkheden van Schiphol-Lelystad op lange termijn, de Toekomstagenda Markermeer-IJmeer en de pre-verkenning Almere-'t Gooi-Utrecht. Deze investeringen en beleidsvoornemens kunnen alleen renderen als ook de economische basis in de provincie wordt versterkt.

1.2 Opgave vanuit nationaal beleid

Integraal Afsprakenkader Almere

Met het IAK hebben het Rijk, de gemeente Almere en de provincie Flevoland in januari 2010 de agenda van de ontwikkeling van Almere vastgelegd, als uitwerking van het Randstad Urgentcontract Schaalsprong Almere 2030 (d.d. 29 oktober 2007), de Concept Structuurvisie Almere 2.0 (d.d. 26 juni 2009) en de RAAM-brief van het Rijk (d.d. 6 november 2009).

Doelstelling van het IAK is dat partijen met de Schaalsprong Almere streven naar realisering van 60.000 nieuwe woningen en 100.000 nieuwe arbeidsplaatsen, inclusief bijbehorende voorzieningen, infrastructuur, groen en water, in Almere in de periode 2010-2030 (of

zoveel later zover dat strookt met de nationale demografische en economische ontwikkeling van Nederland en de noordelijke Randstad in het bijzonder), op een voor alle partijen financieel verantwoorde wijze.

Rijk en regio willen de internationale concurrentiekracht en de duurzaamheid van de Noordelijke Randstad een flinke impuls geven door een drievoudige schaa sprong, namelijk in natuur, bereikbaarheid en verstedelijking/economie. Dit vergt investeringen in gebiedsontwikkeling (Almere-Amsterdam, Almere Centrum Weerwater en Almere Oosterwold), duurzaamheid, voorzieningen (o.a. in hoger onderwijs, kwaliteit onderwijs, culturele en sportvoorzieningen), in bestaand stedelijk gebied, in de groen-blauwe ontwikkeling en òòk in de economie.

Op het vlak van economie zal de gemeente Almere samen met de provincie Flevoland in 2010 een economisch programma opstellen, inclusief een investeringsprogramma. Daarbij zal het lokaal en regionaal economisch beleid, zoals dat de afgelopen jaren is uitgevoerd (met behulp van Europees regionaal stimuleringsbeleid aangevuld met rijkscofinanciering), tenminste moeten kunnen worden voortgezet, maar in feite moeten worden geïntensiveerd om de gezamenlijke ambities van de Schaa sprong waar te kunnen maken. Compensatie van wegvallende middelen kan worden geboden uit het Provinciefonds na de herverdeling. Daarbij wordt rekening gehouden met de aanbevelingen uit het Cebeon onderzoek 'Financiële positie provincie Flevoland zonder en met Schaa sprong (2009)'.

Met het IAK en de eerder gemaakte afspraken rond de Schaa sprong wordt aangesloten op vigerend EZ-beleid (o.a. Pieken in de Delta, Toerisme), Ruimtelijk en Milieubeleid (Mooi Nederland, Schoon en Zuinig), V&W-beleid (Nota Mobiliteit, MIRT, Randstad Urgent) en LNV-beleid (duurzame landbouw, Vitaal Platteland, EHS, recreatiebeleid). Maar geconstateerd moet worden dat met vigerend beleid er onvoldoende financiële basis wordt gelegd onder de realisatie van de ambities van de Schaa sprong. Het meest nijpend is de financiering voor de bereikbaarheid en de economische structuurversterking.

1.3 Doel en werkwijze

Het Uitvoeringsprogramma Economische Groeiversnelling en Innovatie van de provincie Flevoland borduurt voort op Schaa sprong Almere en heeft als ambitie om tussen 2010 en 2030 150.000 banen in Flevoland te creëren, waarvan 100.000 in Almere en Zuidelijk Flevoland. Zoals al eerder is aangegeven, geven de 150.000 banen de ambitie weer om te benadrukken dat extra inzet van middelen nodig is om groeiversnelling en extra innovatiekracht in Flevoland te kunnen realiseren. De in dit rapport geïnterviewde projecten en maatregelen betreffen een **quick scan** die in 2010 kan worden benut bij de verdere uitwerking van een (economisch) investeringsprogramma dat dit jaar door de provincie en de gemeente Almere wordt opgesteld. Dit Uitvoeringsprogramma zal op korte termijn dienen als economische onderbouwing van de claim van de provincie voor een grotere bijdrage vanuit het Provinciefonds om de beoogde economische groeiversnelling te realiseren.

In deze rapportage wordt beschreven hoe deze economische groeiversnelling, en dus 150.000 extra banen in 2030, in Flevoland gerealiseerd kan worden. De uitwerking van het Uitvoeringsprogramma is op vier verschillende manieren opgepakt. Die vier manieren zijn hieronder kort weergegeven en worden in het vervolg van dit hoofdstuk uitgewerkt:

- 1 Ontwikkelingsstrategieën: bottom-up benadering van actielijnen vanuit de economische visie van de Schaalsprong Almere met bijbehorende investeringen, maar nu voor heel Flevoland.
- 2 Gebiedsvisies: voorwaardenscheppende actielijnen/investeringen voortkomend uit de gebiedsvisies en omgevingsplannen van gemeenten en de provincie Flevoland.
- 3 Extrapolatie en optimalisering van de financiële middelen voor het huidige provinciaal/economisch beleid (Judifet-exercitie).
- 4 Uitwerking van de economische stimuleringsrol van de provincie (op basis van ervaringen in andere regio's en provincies). Uitgaande van een substantiële extra investering (zie ad 3), hoe zouden die budgetten dan verdeeld kunnen worden over de diverse beleidsvelden voor een integrale aanpak van de (economische) opgave.

Het accent ligt in dit rapport op de eerste invalshoek: het bottom-up opbouwen van maatregelen en investeringen volgens de vier ontwikkelingsstrategieën die ook in de Schaalsprong Almere zijn gehanteerd, maar dan nu voor heel Flevoland.

Het quick scan karakter van de analyses is gelegen in het in korte tijd verzamelen van nu al bekende ideeën over de versterking van de economie van Flevoland. Het gaat om de eerste inzichten over hoe 150.000 nieuwe banen te creëren. Daarbij zijn wij ons ervan bewust dat in de komende decennia nog vele andere onverwachte (positieve en negatieve) ontwikkelingen zich in branches en de economische clusters kunnen voordoen. Het doel van de quick scan is om inzichtelijk te maken dat vele instrumenten en projecten ingezet kunnen worden om economische groeiversnelling en innovatie in Flevoland te kunnen realiseren. De daarbij vermelde investeringsbedragen en projecteffecten (arbeidsplaatsen) zijn schattingen op basis van huidige inzichten van de bureaus en de diverse organisaties die betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van deze quick scan.

Ad 1 Ontwikkelingsstrategieën

Om de economische groeiversnelling te bereiken, zijn strategieën nodig, die inzetten op een breed economisch terrein. Dit wil zeggen dat niet alleen naar speerpuntsectoren gekeken moet worden, maar ook naar de algehele economie in Flevoland. De ambitie van Flevoland is daarom uitgewerkt aan de hand van vier strategieën, zoals die ook uitgewerkt zijn in de economische strategie voor Almere Inc.¹, namelijk:

- autonome ontwikkeling;
- bevolkingsvolgende ontwikkeling;
- doorgroei clusters Noordvleugel in Flevoland;
- eigen pieken in Flevoland.

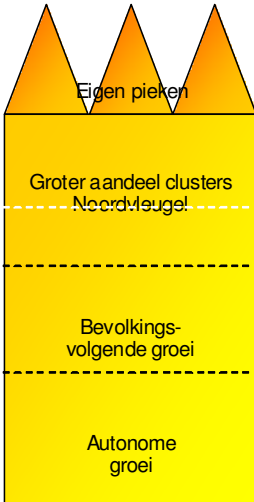
---

¹ Almere Inc. (BCI 2008)

Het doel van deze bottom-up benadering is de effecten (banen) van de extra accenten binnen de vier strategieën in te schatten. Oftewel, wat zijn de extra economische effecten van de beoogde economische groeiversnelling (150.000 extra banen²) in Flevoland.

Schematisch is dit als volgt weergegeven.

Figuur 1.1 Aanpak uitvoeringsprogramma Flevoland³

Strategieën	Aantal banen 2030+	Beleidslijnen
 <p>Eigen pieken</p>	?	Eigen pieken ontwikkelen oftewel 'Proeftuin Flevoland': het gaat om nieuwe stuwende sectoren die Flevoland meer economische identiteit geven. Voorbeelden van pieken zijn: Geomatica, Duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling en Health, wellness & lifesciences.
Groter aandeel clusters Noordvleugel	?	Versterking van doorgroei Noordvleugelclusters (logistiek & handel, zakelijke diensten, retail, ICT en media, toerisme en congressen) door aanbod van unieke werk- en woonmilieus. Dit leidt tot verplaatsingen binnen de Randstad en extra groei van die bedrijven in Flevoland, maar ook tot nieuwvestigingen van internationale bedrijven.
Bevolkingsvolgende groei	?	Flevoland haalt meer economie uit de groei van de bevolking door groei van bedrijven en instellingen in de zorg, retail, onderwijs, publieke diensten en recreatie.
Autonome groei	?	Maximale inzet op doorgroei van reeds in Flevoland gevestigde bedrijven en instellingen.

Bij de strategie **autonome groei** ligt de nadruk op doorgaande economische ontwikkeling op grond van de huidige basis en beleidsintensiteit. Deze strategie gaat uit van een doorgroei van de reeds in Flevoland gevestigde stuwende bedrijvigheid⁴ en nieuw ondernemerschap, op basis van product- en procesvernieuwing en vergroting van het markt bereik, los van doorgroei van clusters uit de Noordvleugel en ontwikkeling van nieuwe pieken. De provincie ondersteunt deze autonome groei met generieke en enkele specifieke maatregelen. Beleidsintensivering ligt in de rede om maximaal in te zetten op optimale benutting van de groeipotentie van het gevestigd bedrijfsleven.

De **bevolkingsvolgende groei** betreft de toename van de werkgelegenheid op basis van de toename van de bevolking van Flevoland. De groeiende bevolking vraagt meer producten en diensten van bedrijven en instellingen in de verzorgende sectoren, zoals zorg, onderwijs en detailhandel. Het voorzieningenniveau is echter in Flevoland de afgelopen decennia op een aantal terreinen achtergebleven bij het gemiddelde van Nederland en extra inspanningen zijn nodig om deze achterstand te verminderen.

² Let op: 150.000 banen is een opgave en geeft richting aan de ambitie van het rijk en de regio.

³ De vraagtekens (het aantal banen per ontwikkelingsstrategie) wordt in de volgende hoofdstukken nader ingevuld.

⁴ De bevolkingsvolgende bedrijvigheid komt in de volgende strategie aan de orde.

De provincie Flevoland, en met name Almere en zuidelijk Flevoland, biedt ruimte voor bedrijven en instellingen die een vestigingsklimaat zoeken waarin de Noordvleugel niet kan voorzien, bijvoorbeeld vanwege onvoldoende bedrijfsruimte of te veel congestie richting achterland. In de strategie **doorgroei clusters Noordvleugel** worden clusters die in Flevoland ruimte voor groei zoeken, uitgewerkt.

De laatste strategie, **eigen pieken**, richt zich op speerpunten waarin Flevoland een specifiek onderscheidend vermogen heeft en die – als ze tot volle wasdom komen – bij zullen dragen aan versterking van de internationale concurrentiepositie van de Noordelijke Randstad en Nederland. De volgende mogelijke speerpuntclusters worden benoemd: duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling, health, wellness & human lifesciences, veterinaire lifesciences, geomatica, composieten & maakindustrie, duurzame energie en water- en deltatechnologie.⁵

Bij de uitwerking van deze groeistrategieën is per strategie - op basis van statistieken en bureau expertise - een schatting gemaakt van het aantal extra banen die elke strategie oplevert (zie hoofdstuk 4), teneinde te bezien in hoeverre de vier strategieën gezamenlijk bijdragen aan de ambitie van de groei in de richting van 150.000 extra banen in 2030.

Ad 2 Gebiedsvisies

De nu beschikbare gebiedsvisies en omgevingsplannen van de zes gemeenten zijn nagelopen op voorgenomen (gebiedsgerichte) investeringen. De uitwerking van deze benadering is opgenomen in bijlage 1. Uit bijlage 1 blijkt dat in deze gebiedsvisies diverse investeringen zijn benoemd die ook een onderbouwing vormen voor de extra investeringen in de economie van Flevoland. Die investeringen hebben enerzijds een bevolkingsvolgend karakter (met een inhaalslag voor wat betreft achterblijvende voorzieningen) en betreffen anderzijds extra investeringen in nieuwe en bestaande economische sectoren. Uit bijlage 1 blijkt dat de gemeenten in Flevoland een groot aantal substantiële investeringsplannen en voornemens hebben om op de groei van wonen en werken in te kunnen spelen.

Ad 3 Extrapolatie huidig provinciaal beleid Flevoland

In een brainstorm met provinciale medewerkers onder leiding van Judifet is nagegaan welke extra inspanningen nodig zijn om de ambitie van 150.000 extra banen in 2030 te realiseren. Op basis van extrapolatie van bestaande budgetten voor economisch beleid (ca. € 37 mln. uit provinciale en Europese middelen), is ingeschat wat de **extra** beleidsuitgaven tot 2030 zouden moeten zijn om deze ambitie waar te maken. Daarbij is gekeken naar de noodzakelijke intensivering of aanvulling van bestaande beleidslijnen. Geconcludeerd wordt dat er jaarlijks ongeveer € 37,5 mln. extra moet worden besteed, waarvan een deel aan structurele maatregelen (regulier, jaarlijks) en de rest aan eenmalige impulsen. In tabel

---

⁵ De in het Integraal Afspraken Kader Almere genoemde vijf economische speerpuntclusters ICT en media, Health, wellness en life sciences, logistiek en handel, duurzaam bouwen en luchthaven Flevoland komen terug bij ofwel doorgroeiclusters Noordvleugel, dan wel eigen pieken

1.1 is aangegeven aan welke beleidsthema's de extra middelen besteed zouden moeten worden.

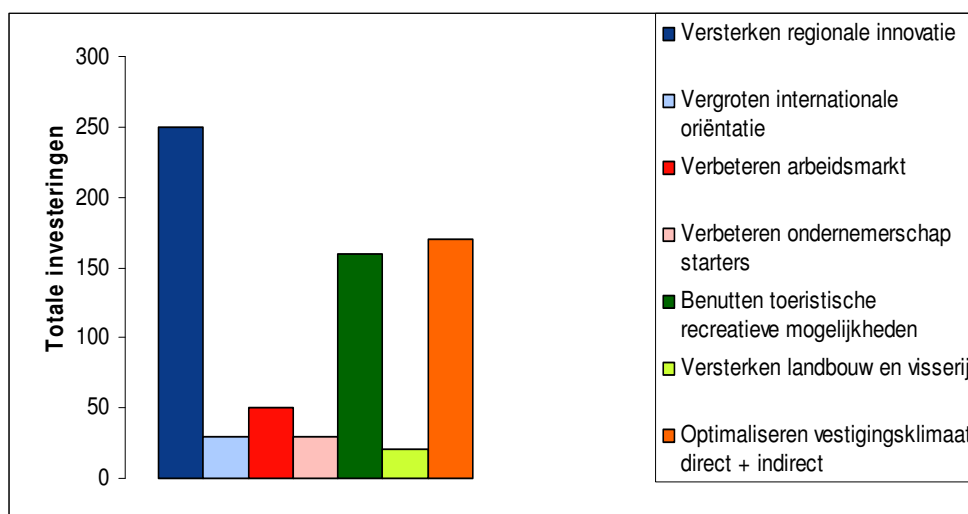
Tabel 1.1 Benodigde inzet extra budget (extrapolatie van bestaande budgetten)

Actielijn/thema	Totaal	Jaarlijks
Versterken regionale innovatiekracht	€ 250 mln.	€ 12,5 mln.
Vergroten internationale oriëntatie	€ 30 mln.	€ 1,5 mln.
Verbeteren arbeidsmarkt	€ 50 mln.	€ 2,5 mln.
Stimuleren ondernemerschap en starters	€ 30 mln.	€ 1,5 mln.
Beter benutten toeristisch-recreatieve mogelijkheden	€ 160 mln.	€ 8,0 mln.
Versterken van landbouw en visserij	€ 20 mln.	€ 1,0 mln.
Optimaliseren vestigingsklimaat (direct + indirect / voorzieningen)	€ 170 mln.	€ 8,5 mln.
Proces- en uitvoeringskosten (5%)	€ 40 mln.	€ 2,0 mln.
Totaal	€ 750 mln.	€ 37,5 mln.

Bron: Interne sessie provincie Flevoland o.l.v. Judifet

De totale (extra) investeringen per actielijn en/of thema zijn hieronder schematisch weergegeven. Bij extrapolatie van de bestaande budgetten vindt het merendeel van de beleidsinvesteringen tot 2030 plaats in de beleidsthema's regionale innovatie, toerisme en recreatie en vestigingsklimaat

Figuur 1.2 Grafische weergaven van de investeringen per actielijn tot 2030 (o.b.v. Judifet-exercitie)

Ad 4 Economische stimuleringsrol provincies

Op basis van jaarlijkse beleidsuitgaven bij andere provincies (o.a. Noord-Brabant, Zuid-Holland en Gelderland) is voor de provincie Flevoland per beleidsthema aangegeven hoe de extra middelen (€ 37,5 mln., zie tabel 1.1) en de bestaande middelen (circa € 37 mln.) gezamenlijk tot besteding gebracht zouden kunnen worden. Dit totaalbedrag van circa € 74,5 miljoen per jaar is verdeeld over de diverse beleidsthema's (tabel 1.2).

Tabel 1.2 Jaarlijkse input (huidige budget plus extra) per beleidsthema afgeleid van inzet ander provincies

	Wenselijk	Weg te zetten
Innovatiebevordering	€ 12,5 mln.	? *
Promotie & acquisitie	€ 2 mln.	√
Starterstimulering	€ 2 mln.	√
Arbeidsmarkt & onderwijs	€ 7 mln.	√
Internationalisering	€ 2 mln.	? *
Ontwikkeling/herstructurering werklocaties	€ 10 mln.	√
Gebiedsontwikkeling	€ 25 mln.	√
Energiebeleid	€ 10 mln.	? *
Projectontwikkeling/organisatie	€ 4 mln.	√
Totaal	€ 74,5 mln. (huidig budget + extra uit provincie fonds)	

?* Aandachtspunten: Staatssteun, voldoende absorptievermogen bedrijven en instellingen in en buiten Flevoland.

√ Geen problemen met ongeoorloofde staatssteun

Bij een aantal thema's zal de inzet van de provincie geen problemen met ongeoorloofde staatssteun opleveren. Echter, bij beleidsthema's/projecten die deels rechtstreeks gericht zijn op het bedrijfsleven (zoals innovatiestimulering, internationalisering en energiebeleid) kunnen die problemen zich wel voordoen. Het is dus zaak om met heldere projecten en programmaliijnen te komen waarin deze problemen voorkomen worden. Het moet daarbij om projecten/maatregelen gaan waar een legitieme rol voor overheden is weggelegd om marktimperfecties op te heffen of door precompetitieve investeringen gemeenschappelijke voorzieningen te realiseren. Deze voorstellen zijn uitgewerkt in de hoofdstukken 4, 5 en 6.

1.4 Leeswijzer

De rest van dit rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 geeft een beknopte analyse van het economisch profiel van de provincie Flevoland. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 per ontwikkelingsstrategie uitgewerkt hoe de additionele werkgelegenheidsgroei gerealiseerd kan worden. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een totaaloverzicht van de het aantal banen per strategie en de daarbij komende investeringen. In hoofdstuk 4 worden het generiek beleid en specifieke projecten vermeld die autonome groei moeten waarborgen en extra economische effecten uit de bevolkingsgroei moeten genereren. In hoofdstuk 5 wordt de doorgroei van clusters uit de Noordvleugel (in Flevoland) verder uitwerkt. Dit vraagt in Flevoland om extra investeringen in het vestigingsklimaat en in innovatie. In hoofdstuk 6 staan de eigen pieken van Flevoland centraal. Hier zal nog meer dan in de clusters van de Noordvleugel moeten worden geïnvesteerd in de kennisinfrastructuur. In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de financiering van het Uitvoeringsprogramma. In hoofdstuk 8 is de organisatie van dit Uitvoeringsprogramma op hoofdlijnen aangegeven.

Hoofdstuk 2   **Uitgangssituatie economie Flevoland 2009**

2.1   Inleiding

Vele toekomstvisies over Flevoland zijn de revue gepasseerd in de afgelopen decennia. Maar om te weten waar men naartoe wil, moet allereerst de uitgangssituatie helder zijn. Voor economische ontwikkeling is dat niet anders: de uitgangspositie is bepalend voor wie je kunt worden, voor hoe je je ontwikkelt en hoe je je aanpast aan veranderende omstandigheden. Dit hoofdstuk geeft een beeld van het huidige Flevoland⁶: Hoe staat de provincie ervoor: wat zijn volwassen economische sectoren, welke vestigingsfactoren bieden de steden en waar zit de groei?

In dit hoofdstuk wordt een beknopte toelichting gegeven op het economische profiel van de provincie Flevoland.

2.2   Bevolking

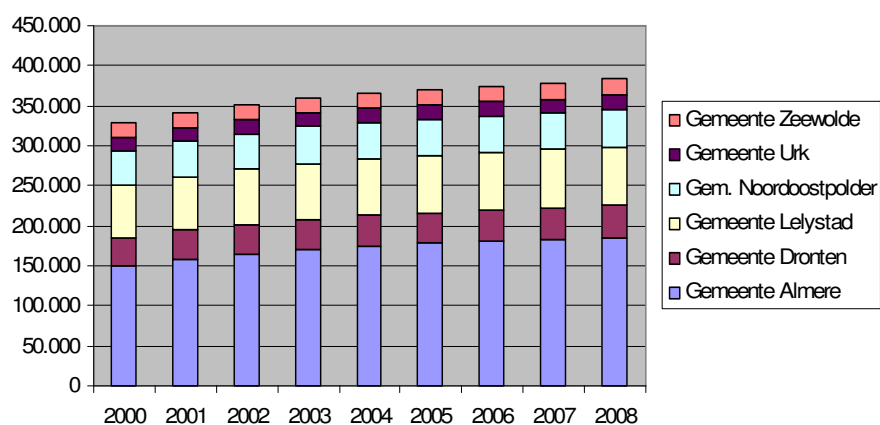
De provincie Flevoland heeft circa **385.000 inwoners** (1-1-2009) en is opgedeeld in zes gemeenten, namelijk Lelystad, Almere, Zeewolde, Dronten, Noordoostpolder en Urk. Almere is de grootste gemeente met circa 186.000 inwoners.

De bevolking is in negen jaar tijd met bijna 55.000 inwoners toegenomen. De grootste groei hebben de gemeenten Almere (24%), Lelystad (14%) en Zeewolde (13%) doorgemaakt.

---

⁶ De statistische gegevens in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op het statistisch overzicht 2008-2009 van de provincie Flevoland en de statistieken van het CBS.

Figuur 2.1 Bevolking Flevoland naar gemeente

Bron: Provincie Flevoland

De **bevolkingsopbouw** wijkt enigszins af van Nederland. Net als de rest van het land zal Flevoland niet ontsnappen aan de grijze golf. Anders dan in Nederland als geheel zal de productieve leeftijd (15-65 jaar) voorlopig nog in omvang toenemen. Voor de periode tot 2030 voorspelt de bevolkingsprognose van het Omgevingsplan (2006), inclusief Schaal-sprong Almere een doorgroei van Flevoland tot maximaal 650.000 inwoners. Nieuwe cijfers laten voor Flevoland in de afgelopen jaren echter een lagere groei zien. Op basis daarvan veronderstellen nieuwe prognoses een lagere bevolkingsomvang in 2030 (circa 550.000 inwoners), maar met een voortgaande groei in de periode 2030-2040. Er is dus duidelijk sprake van een bandbreedte.

Tabel 2.1 Bevolkingsopbouw naar leeftijdsklasse, 2009

	Provincie Flevoland	Nederland
	%	%
Tot 20 jaar	28,8	23,8
20-45 jaar	35,8	33,5
45-65 jaar	26,0	27,6
65-80 jaar	7,1	11,2
80 jaar en ouder	2,2	3,8
Totaal	100,0	100,0

Bron: Provincie Flevoland

2.3 Economische structuur

De provincie Flevoland telt in 2008 ruim 28.000 **bedrijfsvestigingen**. In dit jaar is het aantal bedrijfsvestigingen gestegen met ca. 10%. De meeste vestigingen bevinden zich in de sector zakelijke dienstverlening (27%). Ook de sector reparatie en handel is ruim vertegenwoordigd (21%). Bijna de helft van de Flevolandse vestigingen is in deze twee sectoren terug te vinden. Daarnaast zijn de sectoren bouwnijverheid (10%) en milieu, cultuur, recreatie, overig (9%) in Flevoland tamelijk sterk vertegenwoordigd. Dit beeld komt redelijk overeen met de verdeling van bedrijfsvestigingen in Nederland in zijn totaliteit.

Tabel 2.2 Vestigingsstructuur provincie Flevoland en Nederland, 2009

Sector	Provincie Flevoland		Nederland	
	Abs.	%	Abs.	%
Landbouw, jacht en bosbouw, visserij	2.612	9,2	92.710	11,6
Nijverheid	1.404	4,9	48.535	6,1
Bouwnijverheid	2.750	9,7	96.660	12,1
Reparatie en handel	5.996	21,2	163.865	20,5
Horeca	739	2,6	36.255	4,5
Transport en communicatie	1.053	3,7	29.045	3,6
Financiële instellingen	437	1,5	16.880	2,1
Zakelijke diensten	7.550	26,7	197.725	24,8
Openbaar bestuur, overheid	71	0,0	780	0,0
Onderwijs	935	3,3	17.870	2,2
Gezondheids-, welzijnszorg	2.079	7,3	46.190	5,7
Milieu, cultuur, recreatie, overig	2.670	9,4	51.325	6,4
Totaal	28.296	100	797.840	100

Bron: Provincie Flevoland en CBS, 2009

Het **aantal bedrijfsvestigingen** is in de provincie Flevoland sinds 2000 met ruim 9.000 toegenomen tot ruim 28.296, een stijging van 67%. Dit is een zeer sterke toename vergeleken met de rest van Nederland.

De provincie Flevoland telt in 2008 **circa 171 duizend banen**. In de provincie zijn relatief veel banen in de zakelijke dienstverlening (23,5%), gevolgd door handel en reparatie (19,2%), de gezondheids- en welzijnszorg (12,5%). Ook de nijverheid (=industrie), en de bouwnijverheid kennen een substantieel aantal arbeidsplaatsen. Tot slot maakt ook het onderwijs een substantieel onderdeel uit van het aantal arbeidsplaatsen in de provincie Flevoland.

Tabel 2.3 Werkgelegenheidsstructuur provincie Flevoland, 2008

Sector	Provincie Flevoland		Nederland	
	Abs.	%	Abs.	%
Landbouw, jacht en bosbouw	8.830	5,2	128.000	2
Nijverheid	16.668	9,8	952.000	12
Bouwnijverheid	8.689	5,1	395.000	5
Reparatie en handel	32.829	19,2	1.332.000	17
Horeca	4.452	2,6	297.000	4
Transport en communicatie	7.499	4,4	467.000	6
Financiële instellingen	3.472	2,0	283.000	4
Zakelijke diensten	40.132	23,5	1.587.000	20
Openbaar bestuur, overheid	8.443	4,9	511.000	6
Onderwijs	10.588	6,2	467.000	6
Gezondheids-, verzorging	21.440	12,5	1.232.000	15
Milieu, cultuur, recreatie, overig	7.905	4,6	357.000	4
Totaal	170.947	100	8.008.000	100

Bron: Provincie Flevoland en CBS, 2008

Wanneer de bedrijfsvestigingen en de arbeidsplaatsen per sector met elkaar worden vergeleken blijkt dat de bedrijven in de sectoren zakelijke dienstverlening en de reparatie en handel overwegend kleine bedrijven zijn, terwijl de industrie, overheid en gezondheidszorg relatief veel arbeidsplaatsen per vestiging kennen. Verder valt uit de combinatie van de tabellen 2.2 en 2.3 af te leiden dat de gemiddelde grootte van de bedrijven in Flevoland kleiner is dan in Nederland. In Flevoland is de gemiddelde bedrijfsgrootte 6 personen, terwijl dit in heel Nederland 10 personen is.

De **ontwikkeling van de werkgelegenheid** laat sinds 1990 een rooskleurig beeld zien. In de periode 1990-2008 zijn er circa 108.000 banen bijgekomen in Flevoland, namelijk van ruim 63 duizend naar bijna 171 duizend banen. Deze grote stijging is natuurlijk toe te schrijven aan het feit dat de provincie Flevoland een jonge provincie is waar alle ruimte is voor economische ontwikkelingen. De toename van de werkgelegenheid was het grootste in Almere. Tweederde van deze groei is gerealiseerd in deze gemeente.

Tabel 2.4 Ontwikkeling aantal banen in Flevoland

	Aantal banen	Toename t.o.v. vorige jaren
1990	63.251	-
1995	88.816	40%
2000	125.758	42%
2005	145.207	15%
2008	170.947	18%

Wanneer naar de sectoren apart wordt gekeken, blijkt dat in de periode 2004-2008 de sectoren zakelijke dienstverlening (31%), bouw (23%) en handel en horeca (19%) het aantal banen het hardst gegroeid is. Door verdergaande automatisering en schaalvergroting in de landbouw is het aantal banen in deze sector in dezelfde periode gedaald met 7%.

2.4 Arbeidspotentieel

De **beroepsbevolking** in de provincie Flevoland telt in 2008 circa 185.500 personen. De potentiële beroepsbevolking, bestaande uit alle personen van 15 tot 65 jaar, is in 2008 ten opzichte van 2004 met ruim 15.000 personen toegenomen (circa 6%). De werkzame beroepsbevolking is met ongeveer 11.500 personen opgelopen, terwijl de niet-werkzame beroepsbevolking in Flevoland met circa 1.400 personen is gedaald.

Tabel 2.5 Arbeidsmarktopbouw provincie Flevoland (2004-2008)

	2004	2005	2006	2007	2008
Bevolking 15-64 jaar	247.000	254.000	257.000	261.000	264.000
Beroepsbevolking 15-64 jaar	175.400	180.500	183.500	184.000	185.500
• werkzame beroepsbevolking 15-64 jaar	163.000	167.000	170.000	172.500	174.500
• niet werkzame beroepsbevolking	12.400	13.500	13.500	11.500	11.000

Bron: Provincie Flevoland

In de provincie Flevoland is 47% van de beroepsbevolking middelbaar opgeleid. Dat is hoger dan het nationaal gemiddelde (43%). Het aandeel hoger opgeleiden is circa 27% en dat is lager dan het nationaal gemiddelde (32%). Het aandeel lager opgeleiden is 26% in Flevoland (29% in Nederland). Hiermee scoort de provincie iets onder het landelijk gemiddelde.

De **pendelstromen** uit Flevoland naar omliggende gebieden zijn groot. In 2007 reist dagelijks bijna de helft van de werkzame Flevolandse over de provinciegrens heen om te gaan werken. De provincie Flevoland heeft een hoge uitgaande pendel, namelijk 91.200 personen⁷. De meeste pendelaars komen uit Almere (57.200), Lelystad volgt op grote afstand met 14.400 pendelaars. De meeste pendelaars werken in groot Amsterdam of Utrecht. Tot slot zijn de meeste pendelaars werkzaam in de bedrijfssectoren Overheid, zorg, onderwijs en zakelijke dienstverlening (incl. ICT). De inkomende pendel bedraagt 21.000⁸. Hiermee heeft de provincie Flevoland een significant negatief pendelsaldo.

De **werkloosheid** bedraagt eind 2008 6% van de beroepsbevolking. Het aantal werklozen dat in 2008 in Flevoland staat geregistreerd, bedraagt 11.140 personen. Landelijk ligt het aandeel werklozen eind 2008 op 5%. De werkloosheid ligt hiermee in Flevoland boven het landelijk gemiddeld.

⁷ Gebaseerd op Beroepsbevolking en pendel 2007, Fact sheet december 2008, provincie Flevoland

⁸ Gebaseerd op statistisch overzicht 2008-2009 provincie Flevoland

Tabel 2.6 Aantal werklozen Flevoland (ultimo 2008)

Gemeenten	Aantal werklozen	% werklozen in beroepsbevolking
Almere	6.440	7%
Dronten	820	5%
Lelystad	2.250	6%
Noordoostpolder	1.010	5%
Urk	330	5%
Zeevolde	300	3%
Flevoland	11.140	6%

Bron: provincie Flevoland

Ongeveer 56% van de werklozen in Flevoland is lager opgeleid, terwijl 32% van de werklozen middelbaar en 12% hoger opgeleid is. Dit komt overeen met het landelijk gemiddelde.

2.5 Bedrijfsomgeving

De provincie Flevoland telt 3.374 ha bruto **bedrijventerreinen** (2.085 ha netto uitgeefbaar). Netto is hiervan 1.437 hectare uitgegeven (IBIS, 2008). Hiermee telt de provincie Flevoland bijna 600 hectare uitgeefbare bedrijventerreinen, waarvan 330 hectare direct uitgeefbaar is. De direct uitgeefbare grond is vooral gelegen in Lelystad (91 ha), Almere (81 ha) en Zeevolde (80 ha). De afgelopen vijf jaar is in de provincie Flevoland 163 ha bedrijventerrein uitgegeven met een jaargemiddelde van 33 ha.

De totale voorraad **kantoorruimte** in de provincie Flevoland bedraagt eind 2006 circa 776.000 vierkante meter BVO (Bak, 2007). De opname van kantoorruimte in Flevoland is, met 12.000 vierkante meter over 2008, sterk lager dan in 2007 en eerdere jaren. Het aanbod aan kantoorruimte is met 10% gedaald tot 114.000 m². Het grootste deel hiervan wordt aangeboden in Almere (70%). De gemiddelde huurprijs van € 131 ligt net iets lager dan het landelijk gemiddelde (€ 137).

2.6 Woonomgeving

De **woningvoorraad** in de provincie Flevoland omvat op 31 december 2008 circa 148.600 woningen. Sinds 2000 is het aantal woningen in de provincie met circa 19% gestegen.

In het Omgevingsplan is geschat dat in 2030 het aantal woningen in de provincie Flevoland is gegroeid naar maximaal circa 275.000. Volgens het Omgevingsplan was er een bouwproductie nodig van 5.600 woningen per jaar. Nieuwe prognoses gaan uit van een lagere jaarlijkse bouwproductie (totaal circa 87.000 extra woningen), maar die loopt wel door na 2030. De grootste woningbouwopgave ligt in Almere met een opgave van 60.000 woningen tot 2030.

2.7 Conclusies

Flevoland bezit een aantal volstrekt unieke karakteristieken, die haar tot een 'niet-standaard provincie' maken. Het is 'nieuw land', in wezen nog geen halve eeuw oud. Indertijd als Rijksproject begonnen, is Flevoland nu nog pas amper 30 jaar een officiële, 12de provincie. Het voormalig Rijksproject is nog altijd niet 'af' c.q. is nog altijd niet voltooid. Tal van diep ingrijpende en voor Flevolands bewoners sterk voelbare onevenwichtigheden bestaan tot op de dag van vandaag. Zo kent de provincie reeds decennia 'by far' de snelste bevolkingsgroei van Nederland. De werkgelegenheidsgroei heeft die snelle bevolkingsgroei al die tijd niet kunnen bijhouden, waardoor een omvangrijke disbalans is ontstaan tussen wonen en werken. Ter illustratie: op de lijst van de 25 grootste gemeenten in Nederland staat Almere, voor wat betreft de zgn. werkgelegenheidscoëfficiënt (aantal banen ten opzichte van aantal personen in de beroepsbevolking), op een eenzame laatste, 25ste plaats! (zie tabel 2.7)

De scherpe disbalans tussen wonen en werken heeft allerlei diep ingrijpende effecten, nl.:

- In mobiliteitstermen (veel forensisme, onevenwichtig beroep op en gebruik van infrastructuur op elk willekeurig moment van de dag, disproportioneel veel fileleed, roep om nog meer infra en o.v.).
- In termen van economisch draagvlak (relatief laag inkomstenniveau vanuit de bedrijvencant voor gemeenten, dus beperkte financierbaarheid van tal van noodzakelijke en eigenlijke normale voorzieningen. Ook relatief laag niveau van 'corporate sponsoring' van allerlei sociaal-culturele activiteiten in het private domein).
- In termen van sociale cohesie (veel m.n. jonge gezinnen waarvan ouders vroeg weg moeten en laat thuis zijn hetgeen gezinsdruk oplevert en weinig tijd voor vrijwilligerswerk overlaat). Het werken buiten Flevoland leidt tot verminderde emotionele betrok-

kenheid bij de Flevolandse samenleving (die als zich ontwikkelende samenleving die betrokkenheid juist hard nodig heeft).

- Het op termijn onvoldoende kunnen benutten van de groeipotenties van de Noordvleugel van de Randstad. Flevoland biedt bedrijven en instellingen juist de ruimte om door te kunnen groeien in een kwalitatief aantrekkelijk en duurzaam ontworpen omgeving.

De unieke ontstaansgeschiedenis van Flevoland heeft bovendien tot tal van economische structuurzwakten in de Flevolandse economie geleid. Zo is nog altijd sprake van veel te veel bevolkingsvolgende, lokaal verzorgende werkgelegenheid, en van veel te weinig bovenregionale 'stuwende' werkgelegenheid. Flevoland kent ook bijna geen grote bedrijven, zgn. 'trekkers'. Het aantal hoofdkantoren in Flevoland is evenzeer miniem; zeker waar het grotere bedrijven betreft zijn de echte 'decision centers' bijna in alle gevallen nog altijd op het 'oude' land gevestigd, hetgeen de Flevolandse economie buitengewoon kwetsbaar maakt, zeker in economisch slechte tijden. Sprake is van veel 'broos' MKB, en van 'fragiele' starters. Hoewel de algemene economische kerncijfers op het eerste gezicht niet slecht lijken, valt in ieder geval te constateren dat die regionale economie al decennia-lang niet bij machte is om door eigen dynamiek c.q. door eigen kracht de volstrekt scheve woon/werkbalans in evenwicht te brengen. Hoe imposant de economische groeicijfers van Flevoland ook mogen zijn, begrip dient er te zijn voor het feit dat Flevoland in de luttele decennia van haar bestaan nog niet de economische robuustheid tot stand heeft kunnen brengen waar andere regio's c.q. 'het oude land' reeds eeuwen aan hebben kunnen werken.

Tabel 2.7 Gemeenten gesorteerd op bevolkingsomvang, banen per 100 inwoners en banen per 100 beroepsbevolking

		2009			2008			2008	
		inwoners			banen (totaal)	banen (totaal) per 100 inwoners		banen (12+) per 100 beroepsbevolking	
1	Amsterdam	755.605	1	Haarlemmermeer	128.525	90	1	Haarlemmermeer	163
2	Rotterdam	587.134	2	's-Hertogenbosch	100.099	73	2	's-Hertogenbosch	133
3	's-Gravenhage (gemeente)	481.864	3	Utrecht	215.068	72	3	Eindhoven	132
4	Utrecht (gemeente)	299.891	4	Groningen	131.246	71	4	Zwolle	128
5	Eindhoven	212.269	5	Eindhoven	151.115	71	5	Utrecht	128
6	Tilburg	203.464	6	Zwolle	83.792	71	6	Maastricht	126
7	Almere	185.746	7	Arnhem	97.841	67	7	Groningen	120
8	Groningen (gemeente)	184.227	8	Amsterdam	489.247	65	8	Arnhem	119
9	Breda	171.916	9	Maastricht	74.243	63	9	Apeldoorn	116
10	Nijmegen	161.817	10	Apeldoorn	95.542	62	10	Amsterdam	112
11	Enschede	156.071	11	Nijmegen	99.385	61	11	's-Gravenhage	112
12	Apeldoorn	155.332	12	Breda	99.005	58	12	Rotterdam	110
13	Haarlem	148.191	13	's-Gravenhage	267.932	56	13	Nijmegen	106
14	Arnhem	145.574	14	Amersfoort	79.405	55	14	Breda	103
15	Zaanstad	144.055	15	Rotterdam	320.835	55	15	Amersfoort	101
16	Amersfoort	143.212	16	Tilburg	107.218	53	16	Ede	97
17	Haarlemmermeer	142.042	17	Ede	55.278	51	17	Enschede	93
18	's-Hertogenbosch	137.775	18	Leiden	58.635	50	18	Leiden	93
19	Zoetermeer	120.881	19	Enschede	76.779	49	19	Dordrecht	91
20	Dordrecht	118.408	20	Dordrecht	54.727	46	20	Tilburg	90
21	Maastricht	118.286	21	Haarlem	67.565	46	21	Emmen	90
22	Zwolle	117.703	22	Emmen	49.863	46	22	Haarlem	79
23	Leiden	116.787	23	Almere	80.383	43	23	Zoetermeer	79
24	Emmen	109.441	24	Zoetermeer	50.989	42	24	Zaanstad	72
25	Ede	107.623	25	Zaanstad	58.836	41	25	Almere	70

Zo'n 15 jaar geleden heeft deze bijzondere sociaal-economische problematiek erkenning gekregen van de Europese Commissie. In 1994 startte het eerste Europese programma in/van Flevoland. Inmiddels maakt Flevoland gebruik van een derde zevenjarig EPD, nu in landsdelig verband (O.P. West genoemd) en qua budgettaire omvang aanzienlijk kleiner dan de eerste twee EPD's. Deze EU-impuls is van grote betekenis geweest maar heeft desalniettemin niet kunnen voorkomen, vanwege genoemde voortgaande snelle bevolkingsgroei, dat de woon/werk-balans nog altijd zeer scherp uit het lood is. Zonder EU-ondersteuning was Flevoland overigens nog verder in disbalans geraakt.

Er is al vaker opgemerkt dat de Schaalsprong Almere te vergelijken is met de opgave van de herontwikkeling van Zuid-Limburg na de mijnsluitingen of met de economische vernieuwing in Twente na de sanering van de Twentse textielindustrie. Het voordeel van deze opgave is dat gebruik gemaakt kan worden van de economische motor van de Noordvleugel van de Randstad. Flevoland voegt echter ook iets toe aan de economie van de Noordvleugel! Daarom is in tabel 2.8 het overzicht gepresenteerd uit Almere Inc. (BCI 2008) wat de Schaalsprong Almere (Flevoland) kan betekenen voor de internationale concurrentiekracht van de Noordvleugel van de Randstad.

Tabel 2.8 *Het belang van Almere voor de Noordvleugel*

Beleidsthema	Business as usual:	
	Almere als volgende stad (faciliterend)	Almere metropoolversterkend (creërend)
Woonmilieus	<ul style="list-style-type: none"> Divers aanbod, met name suburbaan wonen voor middenklasse 	<ul style="list-style-type: none"> Hoogstedelijk aan water (Pampus) Landelijk groen (Oost)
Werkmilieus	<ul style="list-style-type: none"> Woon-werkmogelijkheden Divers aanbod aan gemengde, binnenstedelijke, industriële, logistieke en hoogwaardige terreinen Divers aanbod kantoren 	<ul style="list-style-type: none"> Het businesspark van de Noordvleugel (hoogwaardig in groen): Amsterdam Business Park uniek door omvang, landscaping, duurzaamheid Doorgroei locaties clusters Noordvleugel lifescience, logistiek/handel, leisure Hoogwaardig woon/werkmilieus aan waterfront Mogelijkheden solitaire kantoren/kantorenvilla's
Technologie en kennis	<ul style="list-style-type: none"> Beperkt deel van onderwijsketen Enige clustering in ICT 	<ul style="list-style-type: none"> Eerstvolgende landelijk kennisinstelling in Almere Vestiging bedrijven in medische technologie Uitbouw ICT-cluster door verglazing stad en nieuwe initiatieven zoals ITI, Exser
Bouweconomie	<ul style="list-style-type: none"> Experimenten particulier en gezamenlijk opdrachtgeverschap Experimenten duurzaam bouwen 	<ul style="list-style-type: none"> Kenniscentrum duurzaam bouwen / stedenbouw, met Almere als proeftuin
Retail	<ul style="list-style-type: none"> Hiërarchie van winkelcentra PDG-/GDV op bedrijventerreinen 	<ul style="list-style-type: none"> Megamall (in combinatie met leisure/experience, evt. thematisch) Nieuwe concepten voor e-commerce en webwinkels
Leisure	<ul style="list-style-type: none"> Funshoppen en cultuur/evenementen in Stadshart 	<ul style="list-style-type: none"> Grootschalige attractie(s) aan waterfront Thema/leisurepark in Oost Natuurrecreatie aan Oostkant

Beleidsthema	Business as usual:	
	Almere als volgende stad (faciliterend)	Almere metropoolversterkend (creërend)
Toerisme en congressen	<ul style="list-style-type: none"> • Geen grote publiekstrekkers 	<ul style="list-style-type: none"> • Congresfaciliteiten in unieke ambiance • Uitbreiding verblijfsaccommodatie
Zorgeconomie	<ul style="list-style-type: none"> • Lokaal verzorgend 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbouw en vernieuwing waarvan de basis nu al gelegd is via de gezondheidscentra in de wijken
Zakelijke dienstverlening	<ul style="list-style-type: none"> • Diverse bedrijvigheid, waaronder backoffices en callcenters • WTC in ontwikkeling 	<ul style="list-style-type: none"> • Almere het backoffice centrum van Nederland, met toepassing state of art technologie, arbeidsopleidingen, etc.
Handel en logistiek complex	<ul style="list-style-type: none"> • Nationale/regionale distributiecentra 	<ul style="list-style-type: none"> • Stichtse Kant en A6/A9 als toplocatie Noordvleugel voor handel/logistiek • Spin-off Schiphol-Lelystad Airport
Starters/doorstarters	<ul style="list-style-type: none"> • Sterke pioniersgeest/relatief veel starters 	<ul style="list-style-type: none"> • De startersstad van Nederland met opleidingscentrum • Innovatieve nieuwe bedrijven in speerpuntclusters aantrekken (arbeidsplaatsen, concurrentiekracht, identiteit)
Onderwijs-arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none"> • Scheve woon-werkbalans • Ondervertegenwoordiging hoger opgeleiden 	<ul style="list-style-type: none"> • Almere het arbeidspotentieel van de Metropoolregio • Niche-aanbod hoger onderwijs
Profiel/imago	<ul style="list-style-type: none"> • Onduidelijk imago 	<ul style="list-style-type: none"> • Internationaal erkend als stad van duurzaam bouwen/architectuur

Bron: Almere Inc. (BCI 2008)

In tabel 2.8 is aangegeven dat Almere/Flevoland niet alleen de 'overdruk' van de Noordvleugel kan faciliteren, maar ook daadwerkelijk iets kan toevoegen aan de ruimtelijk-economische structuur en de concurrentiekracht van de Noordvleugel.

In de volgende hoofdstukken is aangegeven hoe die economische groeiversnelling en extra innovatie in Flevoland vorm gegeven zouden kunnen worden.

Hoofdstuk 3 **Naar extra 150.000 banen: vier ontwikkelingsstrategieën**

3.1 Inleiding

Hoe gaat provincie Flevoland de beoogde economische groeiversnelling realiseren? De provincie heeft enerzijds veel mogelijkheden/kansen op basis van de huidige kwaliteit van de provincie (bijvoorbeeld de beschikbare ruimte en de jonge bevolkingsopbouw van de provincie). Anderzijds bieden economische ontwikkelingen en beperkte ruimte in de Noordvleugel aanknopingspunten voor Flevoland. Op basis van een analyse van macro-economische trends zijn economische kansen voor de provincie Flevoland geïdentificeerd. De invulling van die kansen kan worden gerealiseerd door (een combinatie van) vier ontwikkelingsstrategieën, te weten:

- 1 autonome groei vanuit bestaande bedrijvigheid in Flevoland;
- 2 meer werk halen uit de groei van de bevolking (bevolkingsvolgend);
- 3 doorgroei van clusters die elders in de Noordvleugel onvoldoende ruimte hebben;
- 4 het ontwikkelen van enkele eigen nieuwe pieken.

De vier strategieën kunnen niet los van elkaar gezien worden. Er zal bijvoorbeeld een relatie zijn tussen de eigen pieken en het daardoor succesvoller aantrekken van bedrijven uit de Noordvleugel. Toch is omwille van de duidelijkheid er voor gekozen om de vier groeistrategieën afzonderlijk uit te werken. Het gaat erom de effecten (banen) van extra accenten (meer halen uit de aanwezige economische basis, extra economie halen uit bevolkingsgroei schaa sprong, grotere marktaandelen Randstad, eigen pieken) in te schatten. Met andere woorden, wat zijn de **extra** economische effecten van de schaa sprong Flevoland.

In figuur 3.1 zijn de extra economische effecten vertaald naar extra banen. Het aantal banen dat genoemd is, geeft die ambitie, maar ook 'voorwaardelijke haalbaarheid' weer. In die ambitie c.q. 'voorwaardelijke haalbaarheid' is een bandbreedte gehanteerd. Allereerst is uitgegaan van de afspraken die Rijk en regio hebben gemaakt om met de Schaa sprong Almere 100.000 banen in Almere en omgeving te creëren. Die 100.000 banen moeten overwegend in de gemeente Almere erbij komen, maar ook elders in Flevoland (namelijk in relatie tot de ontwikkeling van Luchthaven Lelystad). Het andere streefgetal is 150.000 banen extra, zoals dat voortvloeit uit de door de provincie in het Omgevingsplan als doelstelling opgenomen werkgelegenheidscoëfficiënt van 90%.

In figuur 3.1 is met die twee ambities van de schaa sprong Almere en van de provincie Flevoland rekening gehouden. Binnen die bandbreedtes dient het Uitvoeringsprogramma Economische Groeiversnelling en Innovatie Flevoland zich te bewegen.

3.2 Vier ontwikkelingsstrategieën zijn nodig

De komende twintig/dertig jaar zal Flevoland uit alle vier strategieën (gezamenlijk) moeten blijven putten om beweging in de richting van 150.000 banen te kunnen realiseren. In het onderstaande schema is per strategie, in bandbreedtes, aangegeven hoeveel elke strategie moet en – onder randvoorwaarden – kan bijdragen om de extra banen te realiseren. **Het realiseren van 150.000 banen is echter geen doel op zich. Het gaat om het grotere geheel, namelijk richting geven aan een versnelde economische groei.**

Er bestaat niet één scenario voor de ontwikkeling van een stad of provincie, zeker niet over een periode van meerdere decennia. De (macro)economische ontwikkeling en de mate waarin randvoorwaarden door Rijk en regio kunnen worden ingevuld zijn allemaal onzekerheden. Als we iets weten van prognoses is het dat ze niet uitkomen, maar dat ze wel richtinggevend kunnen zijn. **Op alle vier strategieën zal vol ingezet moeten worden om de beoogde banengroei te kunnen benaderen.** Alle strategieën hebben dus extra beleidsinzet van Rijk en regio nodig.

Figuur 3.1 Ontwikkelingsstrategieën 150.000 extra banen in Flevoland in 2030+

Strategieën	Aantal banen 2030+	Beleidslijnen
Eigen pieken	20.000-25.000	Eigen pieken ontwikkelen oftewel 'Proeftuin Flevoland': het gaat om nieuwe stuwende sectoren die Flevoland meer economische identiteit geven. Voorbeelden van pieken zijn: Geomatica, Duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling en Health, wellness & lifesciences.
Groter aandeel clusters Noordvleugel	30.000-40.000	Versterking van doorgroei Noordvleugelclusters (logistiek & handel, zakelijke diensten en backoffices, ICT & (nieuwe) media, toerisme & congressen door aanbod van unieke werk- en woonmilieus. Dit leidt tot verplaatsingen binnen de Randstad en extra groei van die bedrijven in Flevoland, maar ook door nieuwvestigingen van internationale bedrijven.
Bevolkingsvolgende groei	30.000-35.000	Flevoland haalt meer economie uit de groei van de bevolking door extra groei van bedrijven en instellingen in de zorg, retail, onderwijs, publieke diensten en recreatie.
Autonome groei	40.000-50.000	Maximalisering van de doorgroei van reeds in Flevoland gevestigde bedrijven en instellingen uitgaande van minimaal continuering beleidsinzet afgelopen 15 jaar.
	120.000-150.000	

Extra banen in perspectief

De 150.000 extra banen in Flevoland die beleidsmatig met de Schaalsprong van Almere en Flevoland als ambitie zijn vastgelegd, liggen op een beduidend hoger niveau dan de 50.000 extra banen die het Centraal Planbureau (2009) in de MKBA 'Verstedelijkingsvarianten en openbaar vervoerprojecten voor Almere' (2009) heeft berekend. Het CPB koppelt aan de Schaalsprong 50.000 banen extra in Almere. Dat is aanzienlijk lager dan de streefgetallen in de beleidsmatige ambities van Rijk en regio, die in dit Uitvoeringsprogramma worden gehanteerd. Hiervoor zijn de volgende oorzaken aan te wijzen:

- *Het CPB gaat uit van het Transatlantic Market Scenario, terwijl in het verleden (bij de voorbereiding op de Schaalsprong) van andere scenario's is uitgegaan (Global Economy scenario met hogere groeicijfers).*
- *Het CPB houdt minder rekening met regionale verschuivingen in de werkgelegenheid binnen de Noordvleugel, die in de Schaalsprong wel degelijk aan de orde zijn.*
- *Het CPB volgt niet het uitgangspunt van Almere en Flevoland om de achterstanden in verzorgingsniveau en aantal banen per hoofd van de bevolking in te lopen.*
- *Het CPB houdt geen rekening met extra beleidsmatige impulsen (o.a. door stimuleren van pieken en clusters) om extra banen te creëren in Flevoland.*
- *Het CPB houdt in haar ramingen rekening met stijging van de arbeidsproductiviteit (en heeft het dus over netto banen in 2030), terwijl in deze studie projecteffecten worden geschat op basis van banen 2008 (huidige situatie).*

*Dit betekent dat het CPB naast de impuls van 60.000 woningen in Almere een **beleidsarm** scenario heeft gehanteerd.*

In dit hoofdstuk zijn de vier ontwikkelingsstrategieën uitgewerkt en is aangegeven hoeveel banen maximaal per strategie verwacht mogen worden. Echter, allereerst wordt ingegaan op de aanpak en gebruikte methode per ontwikkelingsstrategie om de extra banen te kunnen bepalen.

3.3 Korte toelichting op de strategieën

Strategie 1 Autonome groei

Bij strategie 1 is sprake van (door)groei vanuit de huidige economische basis en is de huidige intensieve beleidsinzet doorgetrokken tot 2030. Daarbij wordt uitgegaan van een groeitempo over een lange periode (2030+) van 2.000 tot 2.500 banen per jaar. Dit is beduidend lager dan de groei in de afgelopen jaren, maar hierbij moet worden opgemerkt dat hier geen impuls in zit van de groei van de bevolking. Bij autonome groei gaat het om voortgaande groei van bestaande bedrijven en instellingen in Flevoland, bij gelijktijdige continuering van de huidige beleidsinzet.

Strategie 2 Bevolkingsvolgend

De bevolkingsvolgende economische groei komt voort uit woongerelateerde economie en publieke voorzieningen, zoals zorg, onderwijs, sport, cultuur en detailhandel. Deze strategie heeft als uitgangspunt de groei van de bevolking door de 87.000 extra woningen en de extra groei van bedrijven en instellingen in de verzorgende sectoren door 'meer economie te halen' uit de toenemende bevolking in Flevoland.

Hier gaan we er van uit dat de komende 20 jaar in Flevoland een woningbouwopgave bestaat van 87.000 woningen, waarvan 60.000 in de gemeente Almere. Dit betekent eveneens dat de bevolking van Flevoland de komende 20 jaar fors toe zal nemen. Daarnaast richten de gemeenten in de provincie Flevoland, met name Almere, zich op de ontwikkeling van diverse woonmilieus ten behoeve van verschillende bevolkingsgroepen: sociale woningbouw en middensegment (aansluitend bij huidige profiel) met daarbij bijzondere woonmilieus die vooral gericht zijn op de markt voor kenniswerkers, kaderpersoneel en expats in de Noordvleugel.

Het scheppen van het optimale woonklimaat gaat gepaard met investeringen in (semi-) publieke voorzieningen: zorg, onderwijs, cultuur en leisure. De economische groei komt daarmee uit woongerelateerde economie en publieke voorzieningen. Flevoland wordt nu nog vaak vanaf 'het oude land' bediend, met name door de daar gevestigde instellingen (onderwijs, zorg, cultuur) en bedrijven (detailhandel). In zekere zin houdt het 'oude land' Flevolandse werkgelegenheid vast. Dit moet met deze bevolkingsvolgende strategie meer in evenwicht worden gebracht.

De voorziene groei heeft enerzijds te maken met de toename van de bevolking samenhangend met de bouw van 87.000 extra woningen en anderzijds met de beleidsinzet om de achterstand in het voorzieningenniveau in Flevoland enigszins in te lopen.

Strategie 3 Doorgroei clusters Noordvleugel

Flevoland biedt ruimte voor bedrijven en instellingen in de Noordvleugel die in de verstedelijkte gebieden minder ontplooiingsmogelijkheden kennen (dure en/of schaarse grond). De ontwikkeling gaat gepaard met enkele 'landmarks' (markante gebouwen/bedrijven) op locaties zoals in Almere, Almere Poort, de Stichtse Kant en in het Stadshart: meer risicovolle projecten die de Flevolandse gemeenten (vooral in Zuidelijk en Midden-Flevoland) profiel geven dat uitstijgt boven dat van forenzengebied.

De strategie Doorgroei clusters Noordvleugel vergt naast economische en fysieke inspanningen, ook regionaal organisatorische inspanning. Regionale bestuurders van de Noordvleugel moeten zich gezamenlijk inspannen om deze strategie invulling te geven.

Bij deze overloop gaat het niet alleen om verplaatsingen van bedrijven uit Amsterdam, 't Gooi of Utrecht. Bedrijven uit de Noordvleugel krijgen in Flevoland de ruimte om door te kunnen groeien. Dit proces is in de afgelopen jaren al een beetje zichtbaar geweest in de sectoren handel, logistiek en media. De verwachting is dat bij hernieuwde economische

groei in Nederland meer bedrijven uit de Noordvleugel in de grootstedelijke regio's in de knel komen en op zoek gaan naar doorgroei- en uitbreidingsruimte in Flevoland.

Strategie 4 *Eigen pieken Flevoland*

Strategie 4, *Eigen pieken*, richt zich op speerpuntsectoren die in de toekomst van enige economische betekenis kunnen zijn. De meeste van deze sectoren bevinden zich op dit moment nog in een kiemfase en hebben een beperkte omvang. De ontwikkeling van deze sectoren naar een volwassen economische cluster van significante omvang vergt een lange adem. Het lifescience cluster in Leiden is hier een voorbeeld van. Het heeft 20 jaar tijd gekost om daar een volwassen cluster te realiseren.

De strategie ***Eigen pieken*** richt zich op bestaande en nieuwe speerpuntsectoren in de provincie. De pieken dragen bij aan de concurrentiekracht van de provincie, hebben een solide lokale en/of regionale basis en dragen bij aan goede arbeidsperspectieven voor de beroepsbevolking in Flevoland. De volgende clusters komen aan de orde: duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling, health, wellness & human lifesciences, veterinaire lifesciences, geomatica, composieten & maakindustrie, duurzame energie en water- en deltatechnologie.

In de volgende drie hoofdstukken worden de vier strategieën gedetailleerd uitgewerkt. Per strategie is aan de hand van projecten en maatregelen het aantal - onder randvoorwaarden - te realiseren extra banen bepaald en zijn de benodigde totale investeringen en de provinciale bijdragen ingeschat.

Hoofdstuk 4   **Autonoom en bevolkingsvolgend**

4.1   Inleiding

Op het oog lijken de verschillen tussen deze twee strategieën niet groot, echter beide strategieën hebben een andere vertrekpunt. Het autonome scenario gaat uit van een versterking van de economie op basis van de huidige beleidsinzet en gericht op het maximaal benutten van het potentieel van al aanwezige bedrijven en instellingen. Het bevolkingsvolgende scenario heeft als uitgangspunt de extra groei van de bevolking en meer economie te halen uit de toename van de bevolking door extra groei van bedrijven en instellingen in de verzorgende sectoren, zoals zorg, onderwijs en detailhandel.

In het Uitvoeringsprogramma Economische Groeiversnelling en Innovatie wordt benadrukt dat autonome groei en meer economische groei uit de bevolkingsgroei halen **niet vanzelf gaat**. Dat vergt substantiële extra investeringen in generieke beleidsmaatregelen en ook specifieke maatregelen voor onder meer de verzorgende sectoren.

4.2   Extra banen

Autonoom en bevolkingsvolgend

Voor ontwikkelingsstrategie 1 is het huidige economische profiel van Flevoland gebruikt om het aantal banen in 2030 te bepalen. Anno 2009 telt de provincie circa 171.000 banen. Onderstaand zijn enkele cijfermatige inzichten opgenomen om vat te krijgen op de omvang van de economische opgave in het kader van deze specifieke ontwikkelingsstrategie.

- ***De ‘copy-past’ redenering:*** de groei van 385.000 inwoners naar circa 550.000 zou betekenen dat het aantal banen eveneens groeit met 43%: van 171.000 naar circa 245.000. Dit betekent een groei van 74.000 tot 2030.

- **Extrapolatie huidige groei:** sinds 2000 groeide het aantal arbeidsplaatsen met circa 5.600 banen per jaar. Bij extrapolatie betekent dit een groei van 112.000 banen tot 2030.

Dergelijke rekensommen zijn een vereenvoudiging van de werkelijkheid. De copy-past-benadering geeft aan dat autonome groei van de economie (met de beleidsinzet van de afgelopen jaren) en de bevolkingsimpuls tot 74.000 nieuwe banen (banen anno 2008) kunnen leiden.

Het is moeilijk om bevolkingsvolgende werkgelegenheid en autonome groei van de economie te scheiden. Toch is dat indicatief geprobeerd door het effect van de bevolkingsvolgende groei vanwege de 87.000 extra woningen zichtbaar te maken.

- **Een kengetallenbenadering:** elke nieuwe woning levert 0,3 banen op, zoals in diverse gebiedsontwikkelingsprojecten wordt aangenomen. Dat betekent met de 87.000 extra woningen, 26.000 nieuwe banen ontstaan.
- **Verzorgende sectoren:** de provincie Flevoland heeft – in vergelijking met andere overeenkomstige provincies – nu een relatief laag aantal arbeidsplaatsen in de verzorgende sectoren per 1.000 inwoners (met name in het onderwijs en zorg). De komende 20 jaar zal de bevolking van Flevoland groeien naar 650.000 inwoners (Omgevingsplan 2006) dan wel 550.000 inwoners (recente officiële prognoses zie 2.2). Flevoland wil het verzorgingsniveau bereiken zoals andere niet-verstedelijkte provincies.

Tabel 4.1 Aantal arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners in de verzorgende sectoren (2008)

	Friesland	Groningen	Drenthe	Overijssel	Zeeland	Gemiddelde benchmark	Flevoland
Detailhandel	39	40	38	43	42	40	39
Onderwijs	39	30	23	25	33	30	25
Zorg	88	75	77	70	72	76	49
Bouw	18	22	20	30	19	22	13
Sport en cultuur	15	16	16	16	13	15	14

Bron: Provincie Flevoland; CBS

Zoals uit tabel 4.1 blijkt, ligt het aantal arbeidsplaatsen in Flevoland per 1.000 inwoners in alle sectoren lager dan het gemiddelde van de benchmark provincies, in de sectoren onderwijs en zorg zelfs veel lager. Indien de provincie zich inzet een inhaalslag te maken, waarbij het gemiddelde aantal arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners in de benchmark provincies het minimale doel is (het zijn namelijk niet-verstedelijkte provincies), kan hier nog circa 10.000 banen bij op worden geteld.

Uit de kengetallenbenadering en analyse van de verzorgende sectoren kan worden geconcludeerd dat in het bevolkingsvolgende scenario ongeveer 26.000 extra banen gerealiseerd kunnen worden door de nieuwe woningen. Wanneer ook een inhaalslag in de verzorgende sectoren wordt bereikt, loopt het aantal extra banen in dit scenario op van 30.000 tot 35.000 banen.

Aangezien met de huidige beleidsinzet in de afgelopen jaren ook al goede resultaten zijn geboekt (5.600 per jaar nieuwe arbeidsplaatsen in de periode 2000-2008), is het niet onlogisch om te veronderstellen dat de autonome groei (zonder de extra impuls van 87.000 woningen) in de komende decennia 2010-2030) zich zal bewegen tussen 2.000 en de 2.500 banen per jaar bij ongewijzigd beleid (handhaving huidige beleidsinzet) maar zonder de impuls van de extra woningbouw. Bestaande bedrijven en instellingen groeien door en nieuwe ondernemingen blijven ontstaan.

Gezien de huidige economische omstandigheden en de lange termijn scenario's van het CPB (met relatief weinig autonome banengroei) zijn ook voor de autonome doorgroei van bedrijven en instellingen generieke maatregelen en enkele specifieke maatregelen noodzakelijk (zie volgende paragraaf) om die jaarlijkse groei van 2.000 tot 2.500 banen te kunnen realiseren. Minimaal moet de huidige beleidsinzet worden gehandhaafd.

Bij deze vingeroefeningen moet de kanttekening worden geplaatst dat geredeneerd is in banen anno 2008, huidige getallen (over arbeidsplaatsen per 1.000 inwoners of arbeidsplaatsen in een bepaalde sector) zijn geëxtrapoleerd naar de toekomst. Dat betekent dat geen rekening is gehouden met de stijgende arbeidsproductiviteit in de komende decennia en veranderingen in het aantal gewerkte uren per medewerker in de toekomst in diverse sectoren. Het gaat hier vooral om een beeld te krijgen van de opgave en de haalbaarheid ervan.

4.3 Projecten en maatregelen

De economische beleidsinzet gedurende de afgelopen 15 jaar is, onder andere door Europese middelen, intensief geweest. Om meer uit de autonome groei te halen, zijn in de onderstaande tabel mogelijke **extra** maatregelen weergegeven. Deze extra stimuleringsmaatregelen (boven op bestaand beleid) zijn onderverdeeld naar beleidsthema, namelijk innovatie, internationale oriëntatie, arbeidsmarkt en onderwijs, ondernemerschap en vestigingsklimaat.

Tabel 4.2 Generieke maatregelen bovenop huidige beleidsinzet

Maatregel/project	Soort	Provinciale bijdrage
Innovatie		
Versterken innovatievermogen MKB (TMI-regeling, innovatie aanjaagteam)	Jaarlijks	€ 2,0 mln.
Imago campagnes cluster (Flevoland als innovatieregio)	Jaarlijks	€ 0,5 mln.
Internationale oriëntatie		
Koepelproject internationalisering MKB	Jaarlijks	€ 1,0 mln.
Acquisitie buitenlandse bedrijven	Jaarlijks	€ 0,5 mln.

Maatregel/project	Soort	Provinciale bijdrage
Arbeidsmarkt en onderwijs		
Verbetering afstemming vraag en aanbod arbeidsmarkt en onderwijs (WO, HBO, MBO, TTOA)	Jaarlijks	€ 2,0 mln.
Onderwijsinfrastructuur (basis MBO/jeugdwerkloosheid)	Jaarlijks	€ 2,0 mln.
Ondernemerschap		
Stimuleren starters (KvK, Flevoland starters centrum, zelfstandigen loket, huisvesting, etc.)	Jaarlijks	€ 0,5 mln.
Versterken kennis en vaardigheden starters (opleidingen, simulaties, etc.)	Jaarlijks	€ 0,5 mln.
Ondersteunen doorstartende ondernemingen (via participatiefonds)	Eenmalig	€ 10 mln.
Vestigingsklimaat		
Revitalisering bedrijventerreinen	Jaarlijks	€ 4,0 mln.
Uitbreiding / versterking HBO / WO	Jaarlijks	PM
Totaal	Jaarlijks	€ 13,0 mln.
	Eenmalig	€ 10,0 mln.

Naast generieke maatregelen, kunnen ook specifieke maatregelen per sector worden genomen. Het gaat om ruimtelijke investeringen (in steden en recreatie en toerisme) en in sectoren die bij de andere ontwikkelingsstrategieën niet aan bod komen.

Tabel 4.3 Specifieke sectorgerichte maatregelen, boven op huidige beleidsinzet

Maatregel/project	Soort	Provinciale bijdrage
Stimulering stedelijke ontwikkeling		
Bijzondere projecten / herontwikkeling	Jaarlijks	€ 1,0 mln.
Recreatie en toerisme		
Kustzone ontwikkeling Lelystad (gebiedsontwikkeling)	Eenmalig	€ 20,0 mln.
Openstellen van natuurgebieden (o.a. aanleg fiets- en wandelpaden en educatiecentrum)	Jaarlijks	€ 1,0 mln.
Aanleg nieuwe klimaatbestendige jachthavens en aanlegsteigers	Eenmalig	€ 15,0 mln.
Faciliteren waterattractiepark	Eenmalig	€ 10,0 mln.
Permanent festivalterrein	Eenmalig	€ 5,0 mln.
Innovatief outletcenter in oksel A6-A9 (grondverwerving)	Eenmalig	€ 10,0 mln.
Visserij		
Internationaal visdistributiecentrum Urk	Eenmalig	€ 10,0 mln.
Opzetten joint venture Urkse en Indonesische vissers	Jaarlijks	€ 1,0 mln.
Verduurzamen visserij	Jaarlijks	€ 2,0 mln.
Opzetten onderzoekscentrum (ecologisch, technisch, onderzoek, milieu)	Jaarlijks	€ 1,0 mln.
Agribusiness		
Transformatie traditionele landbouw (innovatieve landbouw)	Jaarlijks	€ 1,0 mln.
Inzetten biobased economie		
• Bioraffinage: van gewassen naar grondstoffen	Jaarlijks	€ 2,0 mln.
• Biofuels	Jaarlijks	€ 2,0 mln.
Totaal	Jaarlijks	€ 11,0 mln.
	Eenmalig	€ 70,0 mln.

4.4 Conclusie

Als een aantal van de bovenstaande redeneringen en extrapolaties wordt gecombineerd, dan ontstaat het volgende beeld van het aantal banen dat gerealiseerd kan worden via de autonome en bevolkingsvolgende strategie.

In het kader van de **autonome strategie** kunnen op basis van de huidige banengroei in Flevoland, met het buiten beschouwing laten van de extra bevolkingsgroei, circa tussen de 40.000 en 50.000 worden gecreëerd. In de bovenstaande cijfermatige redeneringen is geen rekening gehouden met een stijging van de arbeidsproductiviteit (banen anno 2008).

In de **bevolkingsvolgende strategie** is op basis van de groei van de bevolking en het wegwerken van achterstanden in de verzorgende sectoren het aantal extra banen bepaald. Op basis van de toename van de bevolking door het aantal extra woningen met 87.000 kunnen ongeveer 26.000 banen worden gecreëerd.

In Flevoland geldt dat er sprake is van het wegwerken van achterstanden wat betreft de voorzieningsgraad, met name in onderwijs en zorg. Er is rekening gehouden met een beperkte verhoging (gemiddelde niveau in de benchmark provincies) van de voorzieningsgraad. Daarnaast zit al een deel van de mogelijke banengroei ook al deels verwerkt in de autonome groei en moet er rekening worden gehouden met de stijging van de arbeidsproductiviteit in de komende decennia. Het wegwerken van de achterstand levert 10.000 extra banen op. In totaal kan in het bevolkingsvolgende scenario een extra werkgelegenheid gecreëerd worden tussen de circa 30.000 en 35.000 banen.

De **autonome en bevolkingsvolgende strategie** leveren samen tussen de **70.000 en 85.000 banen** op. Dit komt overeen met de strategie van de Schaalsprong Almere, waar ook (meer dan) de helft van de nieuwe banen afkomstig is uit autonome groei en bevolkingsvolgend. Deze 'helft van de opgave' komt niet vanzelf tot stand, maar vergt ook een stevig stimuleringspakket. De andere helft van het aantal benodigde banen moet komen met het extra stimuleren van clusters (doorgroei vanuit de Noordvleugel) en het ontwikkelen van eigen pieken (zie de volgende hoofdstukken).

De **extra provinciale investeringen** boven op het bestaande beleid om de extra banen (autonoom en bevolkingsvolgend) te realiseren bedragen tot 2030 **circa € 560 mln.**

Hoofdstuk 5 **Doorgroei clusters Noordvleugel Randstad**

5.1 Inleiding

De schaa sprong van Almere is mede bedoeld om de internationale concurrentiekracht van de Noordvleugel te versterken. Bedrijvigheid die vanwege ruimtegebrek in de regio's Amsterdam of Utrecht niet terecht kan, kan in Flevoland doorgroeien.

Ervaringen elders in de Noordvleugel laten zien dat door clusters van bedrijvigheid te faciliteren een substantiële groei van arbeidsplaatsen mogelijk is. Zo zijn in diverse steden rond grootstedelijke knopen of grootschalige werklocaties nieuwe economische centra ontstaan. Flevoland heeft de ruimte om aan de vestigingsvoorwaarden van bepaalde clusters van bedrijvigheid, die elders onvoldoende expansiemogelijkheden hebben, te voldoen. Gezien het afstandseffect zullen bedrijven vanuit de Noordvleugel zich met name vestigen in Almere en Lelystad. Overloop van clusters betekent niet alleen een andere verdeling van arbeidsplaatsen over beide regio's, maar het leidt tot doorgroeimogelijkheden van bedrijven in de gehele Noordvleugel, extra groei van bedrijven in Flevoland en nieuwe vestigingen van (inter)nationale bedrijven. De clusters waar het hierbij om gaat zijn met name:

- Logistiek en handel
- Zakelijke dienstverlening en backoffices
- ICT en (nieuwe) media
- Toerisme en congressen

Deze clusters zijn geselecteerd op basis van de economische visie Almere Inc, de Economische Agenda van de Metropoolregio Amsterdam, het Pieken in de Deltaprogramma voor de Noordvleugel, het Operationeel Programma West, het Uitvoeringsprogramma Economie 2007-2011 van de provincie Flevoland en de studie naar Clusters in Flevoland van bureau Prisma. Bij deze clusters zou ook Life Sciences meegenomen kunnen worden omdat de ontwikkeling van dit cluster zwaar leunt op aanwezige instellingen in de Amsterdamse en Utrechtse regio. Er is voor gekozen (om dubbeltelling te voorkomen) om dit cluster als eigen piek verder uit te werken, conform het advies van de Commissie Meijer.

5.2 Logistiek en handel

Afbakening

Het cluster logistiek en handel bestaat uit bedrijven en instellingen die logistiek en handel gerelateerde activiteiten uitvoeren. Voorbeelden van bedrijven in dit cluster zijn logistieke dienstverleners, verladers, dienstverleners aan logistieke bedrijven, groothandelsbedrijven, e.d.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

De logistieke bedrijfsactiviteiten concentreren zich met name in de gemeenten Almere en Zeewolde, maar ook in de andere Flevolandse gemeenten zijn grote logistieke bedrijven gevestigd. Op de 'Logistieke kaart van Nederland 2008' staat de regio Almere-Zeewolde als vierde hotspot van Nederland opgenomen (na West-Brabant, Venlo en Tilburg). Dit heeft zij te danken aan de centrale ligging in Nederland. Het aantal vestigingen in het cluster logistiek en handel, in heel Flevoland, is anno 2007 circa 2.900 en het aantal arbeidsplaatsen bijna 16.000, waarvan 70% in de groothandel (zie tabel 5.1). Sinds 2000 is het aantal banen in dit cluster met 19% toegenomen.

Tabel 5.1 Aantal bedrijfsvestigingen en arbeidsplaatsen in de logistiek en handel in Flevoland (2007)

Activiteit	Aantal vestigingen	Aantal arbeidsplaatsen
Vervoer, opslag en communicatie		
60 vervoer over land	372	3.697
61 vervoer over water	103	234
62 Vervoer door de lucht	16	31
63 Dienstverlening t.b.v. het vervoer	249	827
Reparatie van consumentenartikelen en handel		
51 Groothandel en handelsbemiddeling	2.164	11.134
Totaal	2.904	15.923

De groei van de logistieke sector in de afgelopen jaren en de voorspoedige uitgave van kavels op bedrijventerreinen aan deze sector illustreren dat Flevoland, met name Almere, als poort naar de rest van het land c.q. de Randstad kan functioneren. De groei in de logistieke sector zal doorzetten. Almere is en blijft een belangrijk knooppunt in de nationale distributie, maar kan ook profiteren van de groei van Schiphol en de Noordzeekanaalhavens. Met locaties als de Stichtse Kant en op termijn A6/A27, maar ook locaties in Zeewolde en Lelystad (OMALA) zijn er kansen om binnen de Noordvleugel meer te profiteren van de spillover-effecten van Schiphol en de havens. Voor het aanbod van ruime locaties, tegen lagere prijzen dan op Schiphol en in Amsterdam en met een relatief goed aanbod van (mid-delhoog opgeleid) personeel zullen bedrijven naar Flevoland kijken.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Nederland geldt voor veel internationale verlad-ers als de 'gateway to Europe' • Aantrekkelijke locatie voor logistieke bedrijven die in de Randstad in het nauw dreigen te ko-men • Centrale ligging (voor nationale distributie) • Beschikbare grond tegen gunstige prijzen • Medewerking gemeenten / provincie 	<ul style="list-style-type: none"> • Unimodaal ontsloten (bijna alleen weg, slechte bereikbaarheid over spoor) • Kwetsbare locatie door afhankelijkheid Hollandse Brug (congestie en rijbeperkingen) • Hoge arbeidskosten • Weinig internationale distributie
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Regio Almere-Zeewolde als alternatieve locatie voor bedrijven die in de Randstad in het nauw komen. • Doorontwikkeling luchthaven Lelystad • Ontwikkeling van faciliteiten voor weg-wateroverslag (loskades, terminals) • Ontwikkelen nieuwe innovatieve logistieke concep-ten, incl. multimodale ontwikkeling • Reductie congestie, venstertijden, e.d. 	<ul style="list-style-type: none"> • Regio lijkt alleen geschikt voor activiteiten op het gebied van nationale distributie • Huidige infrastructuur niet berekend op sterke groei van deze sector op de benoemde plaatsen. • Conjunctuurgevoelige sector (inzakken productie en wereldhandel) • Gebrek aan innovatiekracht, waardoor concurren-tiepositie verslechtert • Gebrek aan synergie tussen verschillende modali-teiten • Footloose (niet-Nederlandse bedrijven)

Ambities en doelen

In 2030 is Flevoland een belangrijk logistiek draaipunt van Nederland. De centrale locatie in Nederland en de aanwezigheid van aantrekkelijke vestigingslocaties maken Flevoland de ideale plaats om vanuit te bevoorraden. De regio vervult daarnaast een specifieke opvang-functie voor bedrijven die in de Randstad door ruimtegebrek niet kunnen uitbreiden. Het aantal mensen dat werkt in de transport en logistiek is meer dan verdubbeld. Met de ont-wikkeling van een nationaal distributiecentrum, waar goederenstromen worden gebundeld, opgewaardeerd en meer duurzaam verder worden getransporteerd, worden de logistieke activiteiten gezamenlijk naar een hoger niveau getild, waardoor het logistieke cluster in Fle-voland nationaal kan concurreren.

Almere vervult daarnaast nog een specifieke rol. Door de toenemende congestie rond Am-sterdam zal een groot deel van de bevoorradingsrichting Amsterdam plaatsvinden via het water vanuit Almere. Met de aanleg van nieuwe containerterminals wordt ingespeeld op deze ontwikkeling. Doel is om, naast de druk van Amsterdam afhalen, een waterlogistiek knooppunt te worden van nationaal niveau. Er is voldoende ruimte in Flevoland en door de locatie direct aan het water en vlakbij Amsterdam zijn de voorwaarden aanwezig om deze doelstelling uit te voeren.

Lelystad Airport krijgt de ruimte om te groeien: het vliegveld wordt uitgebreid met een nieu-we terminal en de start- en landingsbaan wordt verlengd. Hierdoor wordt Lelystad een goe-de uitwijkmogelijkheid voor zakelijk verkeer naar de Metropoolregio Amsterdam en midden Nederland. Flevoland trekt daardoor meer internationale bezoekers. De focus ligt daarbij op

zowel zakelijke als toeristische vluchten, waardoor de regio een sterke instroom van bezoekers kan verwachten.

Actielijnen

Kennis en innovatie

- Ontwikkeling van innovatieve logistieke concepten (zoals watertransport) via samenwerking tussen bedrijven en eventueel kennisinstellingen.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Verbetering van het imago van de logistieke sector voor potentiële studenten.
- Uitbouwen van opleidingen voor lager, midden- en hoger kader (door opleidingen bij het ROC en Hogeschool Windesheim).

Internationalisering/promotie & acquisitie

- Aantrekken van internationale verladers (incl. value added logistics) naar Flevoland.

Vestigingsklimaat

- Inzetten op trimodale ontsluiting van de regio.
- Lobby t.b.v. verbetering interne en externe ontsluiting van Flevoland over met name de weg, maar ook water en spoor.
- Verbreding activiteiten luchthaven Lelystad.
- Realiseren van een Medical Air Terminal op de luchthaven t.b.v. het life science cluster in de Noordvleugel en Flevoland.
- Realiseren van een goede ontsluiting van de luchthaven voor passagiers en vervoerders via de weg, per spoor of tunnel.
- Realiseren van containerterminals als innovatief logistiek en ruimtelijk bedrijventerreinconcept.

Governance

- Versterking organiserend vermogen bedrijfsleven en overheid.

Voorbeeldprojecten

Ontwikkeling business park OMALA

- Doel: ruimte bieden aan luchthaven gerelateerde bedrijvigheid.
- Activiteiten: promotie en uitgifte van bedrijfskavels door Ontwikkelingsmaatschappij Airport Lelystad Almere.
- Kosten: € 30 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen eenmalig

Aanleg twee containerterminals

- Doel: inspelen op nieuwe logistieke concepten, zoals watertransport
- Activiteiten: bouw twee containerterminals in Flevoland.
- Kosten: € 60 miljoen
- Bijdrage provincie: € 20 miljoen eenmalig

Nationaal Distributie Centrum

- Doel: creëren van een belangrijk logistiek knooppunt in Flevoland.
- Activiteiten: Het openbare Distributie Centrum biedt mogelijkheden voor bundeling, value added verwerking en duurzaam vervoer goederen
- Kosten: € 15 miljoen
- Bijdrage provincie: € 5 miljoen eenmalig

Werklocaties A6/A27

- Doel: ruimte bieden aan (inter)nationale verladere
- Activiteiten: Uitgifte van bedrijventerreinen
- Kosten: € 90 miljoen
- Bijdrage provincie: € 30 miljoen eenmalig

Medical Air Terminal Lelystad

- Doel: creëren van een 'medical hub' voor snelle op- en overslag medische producten
- Activiteiten: ontwikkeling van geconditioneerde bedrijfsruimte en faciliteiten
- Kosten: € 10 miljoen
- Bijdrage provincie: € 3,5 miljoen eenmalig

Organisatie

Trekker

Bij een aantal grote projecten (multimodale overslagcentra; luchthaven) ligt de uitvoeringsregie en het trekkersschap bij de provincie Flevoland, veelal in samenwerking met betrokken gemeenten. De verantwoordelijkheid voor het versterken van het cluster handel en logistiek op andere onderdelen moet genomen worden door de OMFL en Syntens en aansluiten op de plannen van de Economische Development Board Almere waar in de tafel Handel en Logistiek de komende twee jaar een investeringsagenda wordt geformuleerd.

Betrokken

Overige betrokkenen zijn de provincie Flevoland, Lelystad Airport, Schiphol Groep, het Rijk, de gemeenten Almere, Lelystad en Zeewolde, Havenbedrijf Amsterdam, private partijen.

Rol provincie

De provincie Flevoland heeft een faciliterende en in bepaalde gevallen regisserende rol.

Investeringsen en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 205 miljoen
Benodigde bijdrage provincie : € 68,5 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 12.500

(Uitleg: Momenteel is ongeveer 8% van het aantal banen in Flevoland te vinden in de logistiek. Met doorgroei van het cluster wordt dit geschat op 8,5% = +/- 12.500 banen).

5.3 Zakelijke diensten & backoffices

Afbakening

Het cluster zakelijke dienstverlening & backoffices omvat tal van financiële en zakelijke diensten. Hierbij kan o.a. gedacht worden aan banken, verzekeringen, accountancy, adviesbureaus, ontwerp bureaus, bemiddeling en human resources. Dit cluster is met name geconcentreerd in Almere en Lelystad.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

In 2008 waren er 17.000 banen in de zakelijke dienstverlening in Almere en Lelystad, wat gelijk staat aan 15% van alle arbeidsplaatsen in deze steden. Er is momenteel nog geen sprake van een omvangrijk (samenhangend) cluster van zakelijke dienstverlening in Flevoland. Het belang van de zakelijke dienstverlening in Flevoland neemt echter wel sterk toe. In de afgelopen drie jaar is het aantal vestigingen in deze sector met 30% toegenomen (Bron: CBS Statline).

Het vestigingsklimaat in een deel van de Noordvleugel is niet toereikend voor sommige (internationale) bedrijven in de zakelijke dienstverlening en backoffices, vanwege te dure grond, te hoge huren, te veel congestie richting achterland, etc. Flevoland kan ruimte bieden aan dergelijke bedrijven, vooral als ze ondersteunend zijn aan andere (internationaal opererende) clusters in de Noordvleugel, of een nationale functie hebben.

Door uitbesteding van niet-kernactiviteiten is de zakelijke dienstverlening de afgelopen jaren sterk gegroeid. Daarnaast speelt de toenemende regeldruk voor organisaties een rol; de hogere rapportagefrequentie, niet-financiële indicatoren in de jaarverslagen en de toename van het aantal juridische procedures bieden meer werkzaamheden voor accountants en juristen. Tegelijkertijd moet geconstateerd worden dat sinds kort de uitgifte van kantoren in de Noordvleugel van de Randstad stagneert en er een toenemende leegstand is.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Centrale ligging • Dichtbij zaken centrum Amsterdam • Veel groeimogelijkheden • Hoogwaardig ICT netwerk	<ul style="list-style-type: none"> • Te weinig kennis aanwezig • Beperkte hoger onderwijsfaciliteiten • Weinig vestigingen van internationale bedrijven
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Gezamenlijk promotie en acquisitiebeleid • Aantrekken van backoffices van grote bedrijven uit Amsterdam • Benutten locaties dichtbij Schiphol/Luchthaven Lelystad • Nieuw kennisinstituut voor diensteninnovatie (Exser) in Almere • Onderscheidende kantorenmilieus	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn: recessie • Andere regio's springen ook op dit cluster in • Mismatch op arbeidsmarkt • Veel leegstand kantoren in regio

Ambities en doelen

De provincie Flevoland ligt in het hart van Nederland en is aantrekkelijk voor bedrijven uit de Randstad, maar ook uit Noord- en Oost-Nederland. Gezien de nationale functie van bedrijven zal een groot deel van de dienstverlening buiten de provincie plaatsvinden. Hierdoor krijgt de dienstverlening ook een bredere scope door koppelingen te maken met diensten op het gebied van ICT en HRM. Daarnaast is Flevoland (Almere) ook voor buitenlandse bedrijven aantrekkelijk om tegen lagere kosten (dan in Amsterdam) back offices op te zetten.

In 2030 wordt Flevoland erkend als belangrijk centrum voor backoffices van (inter)nationaal opererende bedrijven in Nederland. Door voldoende aanbod aan ruimte, een goede bedrijfsinfrastructuur (o.a. glasvezelnetwerk, snelle contacten met Zuidas en Schiphol) en de juiste ondersteunende kwaliteiten (business center, toegespitste woon- en werkmilieus) biedt Flevoland een aantrekkelijk vestigingsmilieu voor zakelijke dienstverleners. Belangrijke onderdelen van het aantrekkelijke vestigingsmilieu van Flevoland zijn de aanwezigheid van gevarieerde kantorenmilieus (zowel groot- als kleinschalig, op OV-knooppunten als in het groen), de beschikbaarheid van goed opgeleide arbeidskrachten en een ruim aanbod van sport- en culturele faciliteiten (inclusief voorzieningen voor topsport en evenementen, museale functies en podia).

Om een dergelijk vestigingsmilieu van het juiste arbeidspotentieel te voorzien, dienen er in Flevoland relevante opleidingen op mbo-, hbo- maar ook op universitair niveau te worden aangeboden. Hiervoor dient samengewerkt te worden met de reeds aanwezige onderwijsinstellingen, maar ook met de omliggende universiteiten in Utrecht en Amsterdam. Er kan daarbij gedacht worden aan het opzetten van een dependance van bepaalde universitaire opleidingen in Flevoland.

Actielijnen

Kennis en Innovatie

- Samenwerking kennisinstellingen Windesheim, Amsterdam en Utrecht.
- Uitbouw kenniscentrum Exser.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Aanbod gerichte opleidingen op verschillende niveaus.

Internationalisering

- Creëren specifieke woon-werkmilieus (Indian Gate, China Town, Brazil Park)

Vestigingsklimaat

- Business center initiëren; glasvezelnetwerk uitbreiden.

Governance

- Meer structurele samenwerking bedrijven en overheden

Voorbeeldprojecten

Creëren specifieke woon-werkmilieus

- Doel: Goede woonomgeving voor expats uit BRIC landen
- Activiteiten: Creëren van leef- en werkmilieus voor specifieke groepen: bv. Indian Gate, China Town
- Kosten: € 12 miljoen
- Bijdrage provincie: € 4 miljoen eenmalig

Business center

- Doel: Business center kleine bedrijven initiëren
- Activiteiten: Faciliteer de bouw van gezamenlijke bedrijfsruimte en faciliteiten, o.a. in kantoorvilla's in het groen.
- Kosten: € 6 miljoen
- Bijdrage provincie: € 2 miljoen eenmalig

Glasvezel doortrekken

- Doel: Superieure bedrijfsomgeving creëren
- Activiteiten: Huidige hoogwaardige interne-taansluiting (door glasvezelkabels) doortrekken naar alle bedrijven in Flevoland
- Kosten: € 600 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen jaarlijks

Organisatie

Trekker

Het promoten van Flevoland als backoffice centrum voor Nederland moet in eerste instantie worden gedaan door ontwikkelaars van faciliteiten, de acquireurs van de zes gemeenten, en de OMFL.

Betrokkenen

Het is in ieders belang dat deze ontwikkeling goed gecoördineerd wordt. Betrokken zijn dan ook: bedrijven, bedrijfsorganisaties, kenniscentra, onderwijsinstellingen, lokale en regionale overheid.

Rol provincie

Regionaal afstemmen en coördineren en waar mogelijk hulp bieden (financieel en procedureel/ juridisch). Faciliteren van de bouw van business centra en creëren van specifieke woonmilieus.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten :	€ 620 miljoen
Benodigde bijdrage provincie :	€ 206 miljoen
Werkgelegenheidscreatie :	+/- 20.000

(Uitleg: Momenteel is ongeveer 14% van het aantal banen in Flevoland te vinden in de zakelijke diensten. Met doorgroei van bedrijvigheid uit de Noordvleugel wordt dit geschat op 15% = +/- 20.000 banen).

5.4 ICT & (Nieuwe) Media

Afbakening

De ICT sector kent een tweedeling in hardware en diensten. Bij hardware gaat het om (het produceren van) producten ten behoeve van informatie en communicatie. Met diensten wordt bedoeld het leveren van diensten die als doel hebben het proces van elektronische informatieverwerking en communicatie te ondersteunen. Nieuwe media hebben betrekking op mediagerelateerde bedrijvigheid zoals internet, film, foto, uitgeverijen, omroepen en RTV-producties.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

In 2008 waren er ongeveer 10.400 banen in ICT, media en creatieve industrie in Flevoland, wat gelijk staat aan 6% van alle arbeidsplaatsen in de provincie. In de hele Metropoolregio waren er zo'n 97.000 banen in deze sectoren, dus Flevoland is met 10% daarvan een kleine speler. Het totaal aantal vestigingen in de ICT, media en creatieve industrie neemt echter sterk toe. In de afgelopen drie jaar is dat aantal met 30% gegroeid. Naast een gelieerde opleiding (Information Engineering) is recent in Almere ook het kenniscentrum voor diensteninnovatie Exser gestart, wat het ICT- en mediacluster een extra impuls geeft. Daarnaast zijn er belangrijke ICT-vestigingen aanwezig, zoals SARA, UNET en diverse call centra. Er zijn echter geen grote ICT-bedrijven gevestigd in Flevoland, met hun hoofdzetel in Flevoland. Grote bedrijven als IBM, Accenture en KPN/Getronics hebben wel forse dochters in Flevoland. Ook kent Flevoland veel innovatieve kleinere ICT-bedrijven.

ICT behoort al jaren tot één van de snelst groeiende bedrijfstakken ter wereld. De Metropoolregio Amsterdam is succesvol in het aantrekken van deze bedrijvigheid. ICT en globalisering gaan hand in hand (belang internationaal vestigingsklimaat). Er is dan ook sprake van convergentie van de telecom, de media, de ICT, de creatieve en audiovisuele industrie

in een genetwerkte wereld. In deze wereld is in toenemende mate vraag naar informatiebeveiliging en privacy. Bovendien dient het energieverbruik te worden teruggedrongen en het cluster via de introductie van nieuwe technologieën steeds groener te worden.

Flevoland heeft een community van creatieve ondernemers met de naam Flowland. Het kantoor van Flowland heeft zich gevestigd op de Creative Campus in Almere, een bedrijfsverzamelgebouw (oude fabriek van Beiersdorf/Nivea) waar startende creatieve ondernemers een campingplaats kunnen huren voor hun bedrijf. Er zullen het komende jaar maandelijks Flowcafe's en een paar keer per jaar grotere events plaatsvinden. Op de Creative Campus is ook een groot scholingsproject gevestigd met de naam 'FlevoCreaIT', waarin duale doorlopende leerlijnen VMBO-MBO-HBO worden ontwikkeld en leerlingen binnen de bedrijven gaan werken die zich op de Creative Campus hebben gevestigd.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Metropoolregio Amsterdam als Global Gateway voor ICT- en mediabedrijvigheid • Hoogwaardig ICT netwerk • Hoge e-readiness • Substantiële afzetmarkt 	<ul style="list-style-type: none"> • Gebrek aan vestigingen van internationale / grote bedrijven • Beperkte samenwerking binnen de ICT-sector
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Inspelen op internationale niche markten • Benutting IT netwerk • Ruimte voor middelgrote software bedrijven • EXSER centrum voor innovatiediensten • Uitbreiding mediacluster Almere • Samenwerking Health en Bouw clusters 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn: recessie • Slechte aansluitingen sector bij industrie • Toenemende concurrentie: snel instappen of de boot missen • Tekort aan natuurlijke broedplaatsen • Onvoldoende creatief milieu aanwezig in de provincie

Ambities en doelen

In 2030 heeft Flevoland een sterk mediacluster (in samenhang met de Dutch Media Hub), alsmede een sterk ICT-cluster met veel onderlinge samenhang, die innovatief en creatief opereren. Het ICT-cluster is complementair aan het reeds aanwezige creatieve ICT-cluster in Amsterdam. Door het aanleggen van een glasvezelnetwerk in de gehele provincie ontstaat er een hoogwaardige vestigingsregio voor ICT bedrijvigheid. Hierbij kan gedacht worden aan ondernemingen die ondersteunende software of specifieke content ontwikkelen. Door de fysieke nabijheid van Amsterdam en het digitale cluster aldaar en Hilversum met het daar aanwezige mediacluster worden bedrijven aangetrokken die niet direct in deze plaatsen gevestigd willen of kunnen zijn, maar wel de voordelen van de nabijheid zoeken. Na enkele jaren zal zich een ondersteunend software cluster vormen dat inspeelt op niches in het Amsterdamse cluster. Dit Flevolandse cluster zal op zijn beurt weer een magneet vormen voor andere (inter)nationale ICT bedrijven.

Actielijnen

Kennis en Innovatie

- Goede positie uitbreiden: SARA, Exser, Cyber Center Flevoland, UNET de ruimte geven.
- Mogelijkheden onderzoeken voor Kennisinstituut ICT.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Bestaand opleidingsaanbod uitbreiden met een software component en creatieve scholing. Daarnaast contact leggen met universiteiten.

Internationalisering

- Cluster aansluiten op internationale netwerken.

Vestigingsklimaat

- Heel Flevoland goed digitaal ontsluiten.
- Centrum voor internetbeveiliging opzetten.
- Ontwikkeling en promotie groene ICT

Governance

- Overheid als launching customer voor nieuwe diensten van bedrijven

Voorbeeldprojecten

Centrum voor internetbeveiliging

- Doel: Onderzoekscentrum van (inter)nationale allure opzetten.
- Activiteiten: Het centrum doet onderzoek en onderneemt in beveiliging van internet. Beveiliging wordt steeds belangrijker binnen ICT sector; zowel voor betaling, dataverkeer als persoonsgegevens. De beveiliging laat te wensen over. Het centrum kan daardoor een belangrijke internationale positie innemen.
- Kosten: € 15 miljoen
- Bijdrage provincie: € 5 miljoen eenmalig

Vergroenen van ICT

- Doel: ICT sector moet duurzaam imago krijgen
- Activiteiten: Processen milieuneutraal te maken, duurzame energie gebruiken, en een groen imago uitstralen. In de tijd van global warming is het van belang om een duurzaam imago te hebben bij het aantrekken van investeringen. De ICT sector is bij uitstek geschikt voor verduurzaming, daar er weinig zware productieprocessen mee gemoeid zijn.
- Kosten: € 30 miljoen tot 2030
- Bijdrage provincie: € 0,5 miljoen jaarlijks (totaal € 10 mln.)

Kennisinstituut ICT

- Doel: Aanvulling huidige instellingen met nieuw kennisinstituut
- Activiteiten: Mogelijkheden scheppen voor nieuw instituut. Er is momenteel een gebrek aan bruikbare kennis in bijvoorbeeld grootschalige dataopslag en –distributie. Door het opzetten van een kennisinstituut, dat zowel kennis ontwikkelt als opleidingen verzorgt, neemt de kennisbasis in de provincie toe. Hier profiteren bedrijven van en het kan nieuwe bedrijvigheid aantrekken.
- Kosten: € 30 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen eenmalig

Organisatie

Trekker

De trekker in het ICT cluster moet het (nog op te zetten) kennisinstituut zijn dat alle partijen samen kan brengen en de neuzen dezelfde kant op zet.

Betrokkenen

Een goed werkend ICT-cluster is in het belang van alle actoren: voor provincie, gemeentes, kennisinstellingen, ICT-bedrijven en media bedrijven maar ook overige bedrijven, geldt het belang van ICT als basistechnologie.

Rol provincie

Regionaal afstemmen en coördineren en waar mogelijk hulp bieden (financieel en procedureel/ juridisch). Faciliteren van de bouw van een ICT instituut.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten :	€ 75 miljoen
Benodigde bijdrage provincie :	€ 25 miljoen
Werkgelegenheidscreatie :	+/- 5.000

(Uitleg: Momenteel is ongeveer 6% van het aantal banen in Flevoland te vinden in ICT, en (nieuwe) media. Met doorgroei van het cluster in Flevoland wordt dit geschat op 9% = +/- 5.000 banen).

5.5 Toerisme en congressen

Afbakening

Het cluster toerisme en congressen omvat alle vormen van verblijfs- en dagrecreatie, leisu- re en vrijetijdseconomie naast congreswezen. Daarbij kan onder meer gedacht worden aan hotels, campings, groepsaccommodaties, bungalows, attracties, outlet shopping, topsport, cultuur, en watersport/jachthavens.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

De sector toerisme en vrijetijdseconomie in Flevoland is een relatief kleine sector met groei mogelijkheden. Toerisme telt momenteel circa 5.000 banen binnen de Flevolandse economie. Daarbinnen zijn outlet shopping en bungalowparken de belangrijkste segmenten. Het aantal hotels in Flevoland is daarentegen vrij beperkt. De afgelopen 5 jaar zijn de werkgelegenheid en bestedingen in het toerismecluster licht gestegen. Belangrijke spelers in dit cluster zijn Centerparcs en RCN (bungalowparken) en Bataviastad.

Er is de laatste jaren een sterke groei zichtbaar in het gebruik van bungalows, terwijl er een afname is in het gebruik van campings. Er is sprake van een groeiende behoefte aan totaalconcepten waarbij verblijf gecombineerd wordt met leisure activiteiten en wellness. Er is een toenemende behoefte aan meer luxe, onder meer door de toename van het aantal ouderen. Hotels zijn de afgelopen jaren steeds meer faciliteiten aan de dienstverlening gaan toevoegen, zoals business corners (internet, e-mail), wellnessactiviteiten (massage, sauna), winkels, kinderopvang, kapper, etc. Nieuwe vormen van toerisme zijn in trek: ecotoerisme/ duurzaam toerisme, themahotels, spiritueel toerisme. Congressen en symposia vinden nog slechts in beperkte mate plaats in Flevoland.

<i>Sterkten</i>	<i>Zwakten</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Nabijheid Amsterdam/ MRA/Veluwe/IJsselmeer • Bevindt zich in het centrum van Nederland • Talenkennis beroepsbevolking • Natuur en water • Aanwezigheid trekpleisters: Bataviastad, Centerparcs, Walibi	<ul style="list-style-type: none"> • Saai imago • Onvoldoende hotels • Bereikbaarheid • Te weinig Internationale evenementen • Sector is weinig innovatief
<i>Kansen</i>	<i>Bedreigingen</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Inzet op gezinnen/55+ • Uitbreiden jachthavens • Inspringen op belevingseconomie • Integrale aanpak van Leisure cluster • Water als verbindende schakel • Meer zakelijke overnachtingen • Groei hotelsector in MRA • Nieuwe vormen van toerisme (eco, thema) • Diensten toevoegen hotels	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn: recessie • Seizoensgebonden • Bereikbaarheid verslechtert • Te weinig accommodaties

Ambities en doelen

Het primaire doel van de toerisme- en congrescluster in Flevoland in 2030 is het bereiken van een volwassen, toeristische industrie. De sterke punten van de provincie, zoals de aanwezigheid van water en natuur worden optimaal benut. De huidige kracht ligt met name op het gebied van enkele bungalowparken, Walibi Flevoland en Bataviastad. Er is echter winst te boeken in zowel diverse vormen van verblijfsaccommodatie (naast bungalows ook bijvoorbeeld hotels), als in attracties, wellness en arrangementen. In 2030 ziet de Neder-

landse toerist Flevoland als ultieme locatie voor ontspanning en wellness. Daartoe wordt gewerkt richting een uitgebalanceerde en levendige toeristensector, voor zowel Nederlandse als internationale doelgroepen.

Flevoland ligt op een gunstige locatie, centraal in Nederland en in de buurt van Schiphol en Amsterdam. Door het bouwen van nieuwe attracties worden gezinnen en 55+'ers aange trokken die profiteren van de groene omgeving met alle benodigde faciliteiten, terwijl Amsterdam en Schiphol naast de deur liggen.

In 2030 is Flevoland tevens een belangrijke watersportprovincie van Nederland. Door zowel de basisvoorzieningen, waterrecreatievoorzieningen als de jachthavens te verbeteren en aan te passen, trekt Flevoland alle vormen van watersport aan. In combinatie met de bouw van nieuwe bungalowparken en hotels, wordt Flevoland een toeristische trekpleister met een (inter)nationale reputatie. Hierbij wordt op een innovatieve manier omgegaan met toerisme, waarbij assertief op nieuwe ontwikkelingen (o.a. wellness) wordt ingesprongen. In 2030 vinden steeds meer nationale en internationale congressen en symposia plaats, algemeen maar ook georganiseerd door bedrijven. Congressfaciliteiten worden goed bezet hetgeen het hotelwezen stimuleert.

Actielijnen

Kennis en Innovatie

- Nieuwe concepten implementeren, onder andere voor zakelijke toeristen.
- Combineer leisure met toerisme.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- MBO en HBO opleidingen toerisme opstarten.

Internationalisering

- Ruimte bieden voor internationaal toeristisch park.
- Verbeteren imago Flevoland.

Vestigingsklimaat

- Inzetten op cultuur, wellness en leisure en sport.
- Verbeteren van de basisvoorzieningen.
- Stimuleren overnachtingfaciliteiten.

Governance

- Overheid opereert op de achtergrond bij het verbeteren en opzetten van voorzieningen.
- Bedrijven participeren actief in de clusterontwikkeling.

Voorbeeldprojecten

Internationaal toeristisch park

- Doel: Ruimte bieden voor internationaal high-tech toeristisch park
- Activiteiten: Dit park moet toeristen uit binnen- en buitenland aantrekken en voorzien in hun behoeften. Het park wordt gevestigd op een goed bereikbare locatie met alle benodigde voorzieningen, zoals glasvezel, conferentieruimten en een goede infrastructuur.
- Kosten: € 30 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen eenmalig

Voorzieningen waterrecreatie

- Doel: Watersport recreatie promoten door voorzieningen te verbeteren
- Activiteiten: O.a. verbeteren van aanlegsteigers (maakt watersport toerisme meer toegankelijk)
- Kosten: € 60 miljoen
- Bijdrage provincie: € 1 miljoen jaarlijks

Verbeteren basisvoorzieningen

- Doel: Betere voorzieningen geven het cluster een verzorgd uiterlijk.
- Activiteiten: Koppeling routestructuren buiten provincie, GPS gegevens samenstellen etc. Activiteiten ontplooiën die een hoog basisniveau van Flevolandse voorzieningen garandeert.
- Kosten: € 60 miljoen
- Bijdrage provincie: € 1 miljoen jaarlijks

Holland Business Activities

- Doel: Uitbreiding van de markt van beurzen, congressen en bedrijfsuitjes
- Activiteiten: Combinatie van aanwezige accommodaties met indoor en outdoor activiteiten, waardoor de bezettingsgraad en marktomvang toeneemt.
- Kosten: € 5 miljoen
- Bijdrage provincie: € 1,5 miljoen

Organisatie

Trekker

De provincie Flevoland komt in aanmerking voor de 'overall' uitvoeringsregie en voor trekkerschap op specifieke onderdelen. Toerisme Flevoland (onderdeel van bijv. OMFL) zou een voortrekkersrol op andere onderdelen van dit cluster op zich kunnen nemen.

Betrokkenen

Betrokkenen binnen dit cluster zijn vertegenwoordigers van de diverse vormen van accommodaties en attracties, en de gemeenten en provincie.

Rol provincie

De rol van de provincie in dit cluster is sturend op de achtergrond, als uitvoeringsregisseur, en het verschaffen van de benodigde fondsen en accommoderend op planologisch terrein.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 150 miljoen
Benodigde bijdrage provincie : € 50 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 3.000 banen

(Uitleg: Momenteel is ongeveer 3% van het aantal banen in Flevoland te vinden in toerisme. Met de schaa sprong wordt dit geschat op 5% = +/- 3.000 banen).

5.6 Totaal doorgroei clusters Noordvleugel Randstad

In onderstaande tabel worden de totale investeringen, bijdrage van de provincie en extra werkgelegenheid in Doorgroei clusters van de Noordvleugel samengevat.

Tabel 5.2 Overzicht doorgroei clusters Noordvleugel

Totale investeringen in projecten	€ 1.050 miljoen
Totale bijdrage provincie	€ 350 miljoen
Werkgelegenheidscreatie	€ 40.500 banen

Hoofdstuk 6 **Eigen pieken**

Binnen Nederland zijn enkele onderscheidende economische en kennisclusters aan te wijzen waarbinnen een bepaalde groep bedrijven sterk ontwikkeld is. Bij deze clusters is sprake van een internationale oriëntatie waarbinnen bedrijven en kennisinstellingen op een mondiaal niveau meespelen. Het ontwikkelen van dergelijke clusters biedt perspectieven voor het aantrekken van internationale bedrijven die in de niches van dergelijke clusters aan het werk willen of zijn. De Flevolandse situatie biedt een juiste mix van vestigingsplaatsfactoren voor een aantal van dergelijke piekclusters, welke Flevoland een eigen economische identiteit kunnen geven. Hierbij wordt ingezet op de volgende clusters:

- Duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling
- Health, wellness & human lifesciences
- Veterinaire lifesciences
- Geomatica
- Composieten / maakindustrie
- Duurzame energie
- Water- en deltatechnologie/ waterbeheer

De clusters zijn op basis van de economische visie Almere Inc. (2008), het Transitiealternatief Zuiderzeelijn (2006) en de clusterstudie van Prisma (2009) in overleg met de provincie Flevoland geselecteerd.

6.1 Duurzaam bouwen & gebiedsontwikkeling

Afbakening

Onder het bouwcluster vallen alle bezigheden van bouwnijverheid: architecten- en ingenieursbureaus, materialen, industrie, onroerend goed, projectontwikkeling, installatie etc.). Daarnaast vallen ook activiteiten die niet direct bij het uitvoeren van bouwprojecten behoren, binnen dit cluster: planologie, stedenbouw, kennisinstellingen, toeleveranciers, investeerders.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

De bouwnijverheidssector in Flevoland groeit gestaag. Het gaat hierbij met name om de uitvoerende activiteiten. In 13 jaar tijd (1995-2008) is het aantal arbeidsplaatsen in de bouwnijverheid in Flevoland verdubbeld. Dat is vooral te danken aan de bevolkingsgroei in de provincie. Het hoogste aantal arbeidsplaatsen en vestigingen in de bouwnijverheid bevindt zich in Almere. De totale woningvoorraad heeft zich de laatste 15 jaar lineair ontwikkeld, waarbij een lichte afvlakking zichtbaar is sinds 2004. De totale woningvoorraad in Flevoland bedroeg in 2008 145.871 woningen.

Belangrijke trends in dit cluster zijn:

- Toenemende aandacht (vanuit overheden, consumenten en bedrijfsleven) voor duurzaam bouwen en energiebesparing.
- Nederland vergrijst waardoor sprake is van een (deels) veranderende vraag naar huisvesting; 'uitdagende' woonconcepten voor jonge koopkrachtige senioren en hoogkwalitatieve woonzorgvoorzieningen voor (oudere) senioren.

Met de Schaalsprong Almere en het uitbreiden van de werkgelegenheid in Flevoland gaat een aanzienlijke hoeveelheid bouwactiviteit gemoed. In de eerste plaats gaat het om de bouw van tenminste 60.000 huizen in Almere. Daarnaast zullen er de komende 20 jaar 120.000 à 150.000 arbeidsplaatsen bijkomen in Flevoland, conform de beleidsdoelstellingen. Om deze arbeidsplaatsen te kunnen faciliteren is ook een aanzienlijke hoeveelheid nieuwbouw nodig (utiliteitsbouw).

<i>Sterkten</i>	<i>Zwakten</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Centrale ligging • Veel mogelijkheden	<ul style="list-style-type: none"> • Te weinig kennis aanwezig • Nog geen noemenswaardig bouwcluster aanwezig • Tekort aan geschoold personeel
<i>Kansen</i>	<i>Bedreigingen</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Schaalsprong • Proeftuin duurzaam bouwen • Schaarste woningmarkt Noordvleugel Randstad • Creëren woonmilieus studenten, kenniswerkers en expats • Woningen voor vergrijzende bevolking	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn: recessie • Laag geschoolde arbeidsmarkt • Bereikbaarheid verslechtert • Onvoldoende scholingsmogelijkheden

Ambities en doelen

Door de Schaalsprong Almere krijgt Flevoland de ideale mogelijkheid om zich te ontwikkelen als proeftuin voor duurzaam bouwen. In 2030 is Almere de meest duurzame gemeente van Nederland. De bouweconomie speelt hier een kritieke rol. De Nederlandse overheid stelt de komende jaren geld beschikbaar om energiezuinig en duurzaam te (ver)bouwen. Door gebruik te maken van het Cradle 2 Cradle principes binnen duurzaam bouwen (afval-

stoffen hergebruiken als basisstoffen voor een ander product), ontstaat er een groen bouwcluster in Flevoland. Dit cluster zal een (inter)nationale proeftuin zijn, waardoor aandacht van ver buiten de provincie op Flevoland wordt gericht. Om dit te bereiken dient er geïnvesteerd te worden in kennis over duurzaam bouwen. Er moeten opleiding voor bouwen in het algemeen (mbo niveau) en meer specifieke, 'duurzaam bouwen' opleidingen (hbo of universiteit) worden opgestart, wellicht in combinatie met andere onderwijscentra. De studenten die worden aangetrokken door deze opleidingen, kunnen worden gehuisvest in dergelijke duurzame woningen, evenals andere bevolkingsgroepen zoals kenniswerkers en expats. Uiteindelijk ontstaat een sterk regionaal bouwcluster met MKB-bedrijven die binnen en buiten de provincie actief zijn.

Actielijnen

Kennis en Innovatie

- Instituut Duurzaam Bouwen

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Stem scholing af op bouwconomie.
- Creëer opleidingen voor bouwen.

Internationalisering

- Promotie duurzaam bouwen, zowel nationaal als internationaal
- Transformatie van producten en diensten op bouwgebied in exportproducten en -diensten

Vestigingsklimaat

- Aanleggen glasvezelnetwerk

Governance

- De overheid faciliteert het bedrijfsleven en daagt het uit

Voorbeeldprojecten

Instituut Duurzaam Bouwen¹⁾

- Doel: Kennis vergaren over duurzaam bouwen en deze kennis beschikbaar maken voor het cluster.
- Activiteiten: Onderzoek doen naar duurzaam bouwen. Diverse partijen voorlichten.
- Kosten: € 30 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen eenmalig

Promotie Duurzaam Bouwen

- Doel: Duurzaam bouwen onder de aandacht brengen
- Activiteiten: Mogelijkheden duurzaam bouwen promoten (bijv. door subsidies etc.), of starten met het vergroenen van projecten.
- Kosten: € 120 miljoen
- Bijdrage provincie: € 2 miljoen jaarlijks

1) Er zijn momenteel twee initiatieven voor een Instituut Duurzaam Bouwen, in zowel Almere als Noordoostpolder.

Organisatie

Trekker

In eerste instantie de provincie, maar die rol wordt overgenomen door het instituut Duurzaam Bouwen.

Betrokkenen

Provincie, gemeenten, bouwbedrijven, Instituut Duurzaam Bouwen. KvK en WTC dagen bedrijven uit te exporteren.

Rol provincie

De provincie zal optreden als 'early initiator', waarna het balletje aan het rollen wordt gehouden door het Instituut Duurzaam Bouwen.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 150 miljoen
Benodigde bijdrage provincie : € 50 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 12.000

(Uitleg: Momenteel is ongeveer 5% van het aantal banen in Flevoland te vinden in de bouwsector. Met de schaa sprong wordt dit geschat op 8,5% = +/- 12.500 banen).

6.2 Health, wellness & human lifesciences

Afbakening

Health & wellness wordt gedefinieerd als de sector gezondheids- en welzijnszorg. Daaronder vallen ziekenhuizen en overige zorginstellingen, praktijken van diverse hulpverleners, klinieken, verblijven en overige zorgdiensten en MKB-ers die producten voor deze sector ontwikkelen en produceren.

Lifesciences levert aan de bovenstaande Health sector, maar ook deels erbuiten. Het draait om het gebruik van levende organismen, of delen ervan, om producten te maken of te wijzi-

gen. Human lifesciences wordt hier gedefinieerd als vervaardiging en handel in farmaceutische producten, specialistisch R&D en medische laboratoria en instellingen.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

Het cluster health, wellness & human lifesciences in Flevoland bestond in 2008 uit 2.060 vestigingen en 21.550 banen. Tussen 2004 en 2008 is het totaal aantal vestigingen in dit cluster met ongeveer 50% toegenomen en het aantal banen met ongeveer 25% (Bron: LIS-A). Het aantal banen in de lifesciences lag in Almere in 2008 op ruim 1.200, in Lelystad omvatte deze sector in 2008 ongeveer 1.800 banen. Het merendeel van de banen in Almere is bedrijvigheid die volgend en supporting is. Hierbij gaat het voornamelijk om bedrijven die als toeleverancier fungeren (groothandel). In Lelystad zijn ook verschillende kennisintensieve bedrijven gevestigd. Belangrijke bedrijven zijn Roche Diagnostics, Sandoz, Genzyme, Lohmann & Rauscher, CBW Dental, Numard CMG, Pepscan en Ten, Herkel/Oidicos.

Voor dit cluster kunnen de volgende trends worden onderscheiden:

- Groei van het aantal medische technologie bedrijven (medtech cluster) in Flevoland.
- Toenemende zorgvraag door vergrijzing, ontwikkeling van 'moderne' aandoeningen en steeds kritischer wordende consument (behoefte aan gezond leven, vitaliteit, maar ook zekerheid en veiligheid).
- Het arbeidsaanbod kan de toenemende vraag niet bijhouden, waardoor meer behoefte ontstaat aan arbeidsbesparende technologieën.
- De marktwerking in de zorg zet door, zowel in de reguliere zorg als door ontwikkeling van particuliere medische centra.
- Toenemende thuiszorg, mede door de behoefte aan grotere en langduriger zelfredzaamheid.
- Wens tot terugdringen van de kosten via kostenbesparing en grotere efficiency.
- Belangrijke zorgtrends zijn uniforme omgeving versus custom made, standaard zorg versus complexe zorg, face to face versus zorg op afstand, zorg naar sfeer versus sfeer naar zorg, preventie versus curatief en regie patiënt versus regie arts.

<i>Sterkten</i>	<i>Zwakten</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Centrale ligging • Sterke kennisbasis • Nabijheid 3 academische ziekenhuizen • ICT infrastructuur 	<ul style="list-style-type: none"> • Te weinig grote bedrijven • Kennisvalorisatie • Geen echt onderscheidende feature • Opleidings- en kennisfaciliteiten •
<i>Kansen</i>	<i>Bedreigingen</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Aantrekken grote bedrijven • Toenemende vergrijzing • Almere Health City (AHC) • Koppeling maken met veterinaire lifesciences • Wellness in combinatie met Leisure 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn: recessie • Cluster is financieel kwetsbaar • Bedrijfsomgeving/geen toplocaties • Samenwerking met kennisinstellingen komt niet van de grond

Ambities en doelen

In 2030 is het Gezondheid Mens (& Dier, zie volgende paragraaf) cluster een vooraanstaand cluster in de lifesciences sector in de Metropoolregio, gecoördineerd vanuit Lelystad. Door samenwerking met andere medische clusters vindt het Flevolandse cluster haar eigen niche. Onderzoek naar deze niches gaat vooraf aan grote bedrijfsmatige investeringen; de overheid zal dus als 'early initiator' moeten optreden door vroege investeringen in het gezondheidscluster te doen. Na deze startperiode zullen (grote) bedrijven deze investeringen overnemen, waardoor het cluster een volwaardig (inter)nationaal medisch cluster wordt.

Er dient te worden geïnvesteerd in opleidings- en kennisinstellingen zodat Flevoland haar eigen arbeidsvraag kan reguleren. Hierbij dient niet alleen gekeken te worden naar zorgopleidingen in MBO en HBO, die Flevoland op de reeds aanwezige MBO- en HBO-instellingen kan opzetten en verbeteren. Ook moet er contact gezocht worden met de omringende universiteiten met medische opleidingen (UU, UvA en VU, maar ook Windesheim). Om een hoogwaardig medisch cluster te ontwikkelen, is een gedegen wetenschappelijke onderbouwing onontbeerlijk. Er zou gedacht kunnen worden aan het vestigen van dependances of onderzoeksafdelingen van deze universiteiten in Flevoland.

De provincie Flevoland speelt in op de vergrijzing van de samenleving door zich te ontwikkelen tot een (unieke) zorgprovincie, op basis van kwaliteiten rust, ruimte, ligging en voorzieningen.

Actielijnen

Kennis en Innovatie

- Samenwerken Centraal Veterinair Instituut (CVI, onderdeel van WUR) (veterinair)⁹.
- Regionale kennis centreren in een instituut dat zorg draagt voor kennisvalorisatie.
- Aantrekken kennisinstututen.
- Voortbouwen op concept decentrale zorgcentra.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Uitbouwen opleidingen, met name hoger onderwijs.
- Samenwerking met UvA, VU en UU.

Internationalisering

- Aantrekken grote (internationale) bedrijven in lifesciences sector.
- Promoten en uitbouwen Medtech cluster internationaal.

Vestigingsklimaat

- Herontwikkeling en uitbreiding zorg en ziekenhuizen.
- Faciliteiten voor vergrijzende samenleving creëren.
- Werkmilieus creëren voor Medical Trade Center.

---

⁹ Syntens en OMFL kijken momenteel naar de koppeling tussen human life sciences en veterinaire life sciences

Governance

- Overheid faciliteert het bedrijfsleven

Voorbeeldprojecten

Specialistische doorontwikkeling ziekenhuizen in relatie met Medtech en onderwijs

- Doel: State of the art zorgsysteem in Flevoland gericht op vergrijzende bevolking
- Activiteiten: Onderzoek naar en ontwikkeling van ziekenhuizen. Uitvoeren specifieke, hoogwaardige zorg, gericht op veel voorkomende ouderdomsziekten
- Kosten: € 300 miljoen
- Bijdrage provincie: € 5 miljoen jaarlijks

Uitbouwen Medtech

- Doel: Creëren van een volwaardig medisch cluster van (inter)nationale allure
- Activiteiten: Het cluster zal zich richten op enkele niches in de Life sciences. Hierop loopt het voor in R&D en grote bedrijven worden hierdoor aangetrokken. Deze niches zullen in de eerste jaren onderzocht en gedefinieerd worden, waarna het daadwerkelijke uitbouwen zal aanvangen.
- Kosten: € 120 miljoen
- Bijdrage provincie: € 2 miljoen jaarlijks

Organisatie

Trekker

De herontwikkeling van ziekenhuizen en zorg zal door de ziekenhuizen in samenwerking met gemeenten, zorgverzekeraars en de provincie getrokken worden. De ontwikkeling van het lifesciences cluster is een taak van een op te richten orgaan.

Betrokkenen

Provincie, gemeenten, Syntens, OMFL, ziekenhuizen, zorgverleners, Medtech bedrijven, kennisinstellingen, verzekeraars.

Rol provincie

De provincie dient een stimulerende, voorwaardenscheppende rol aan te nemen.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 420 miljoen
Benodigde bijdrage provincie : € 140 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 26.000 in de gehele sector Health, wellness & human lifesciences (deels autonoom en generieke life sciences). De piek beslaat het specifieke Medtech cluster en Lifesciences. Hiervoor moet worden gerekend op een toename van ongeveer 7.500 banen.

(Uitleg: Momenteel is ongeveer 2,5% van het aantal banen in Flevoland te vinden in de lifesciences. Met de schaa sprong wordt dit geschat op 5% = +/- 7.500 banen extra).

6.3 Veterinaire lifesciences

Afbakening

Het cluster veterinaire lifesciences komt voort uit de aanwezigheid van de Animal Sciences Group (ASG) en daarbinnen het Centraal Veterinair Instituut van de WUR in Lelystad (CVI). ASG en CVI hebben veel kennis over zeer diverse dierziekten in huis. Rondom dit instituut is een aantal kleine ondernemingen op het gebied van dierziekten gevestigd.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

Het cluster veterinaire lifesciences is van beperkte omvang. Met het cluster veterinaire lifesciences wordt ingehaakt op de aanwezigheid van het Centraal Veterinair Instituut in Lelystad. Bij dit instituut zijn circa 280 medewerkers werkzaam. De jaarlijkse omzet bedraagt € 34 mln.

Wageningen UR, waar het CVI aan gekoppeld is, zet één van de gebouwen in Lelystad in als verzamelgebouw voor (startende) ondernemingen op het gebied van Bio Sciences (namelijk het BioScience Center). Het BioScience Center richt zich vooral op bedrijven die vanuit Wageningen UR zijn ontstaan, maar ook zelfstandige spin-offs/sell-offs die vanuit een bestaand bedrijf gaan ondernemen, kunnen er gehuisvest worden.

De provincie Flevoland maakt onderdeel uit van het Pieken in de Delta project 'Immuno Valley'. Dit is de regio Utrecht-Amsterdam-Lelystad. Immuno Valley bestaat uit een consortium van gerenommeerde bedrijven en instellingen op het gebied van lifesciences voor mens en dier en meer in het bijzonder immunologie, infectieziekten en vaccinatiekunde.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Aanwezigheid van het Centrum Veterinair Instituut (CVI) van de WUR • Immuno Valley is een versterkende factor van het cluster veterinaire lifesciences • Nabijheid van enige faculteit Diergeneeskunde (Utrecht) 	<ul style="list-style-type: none"> • Relatief weinig private partijen betrokken
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • De toename dierziekten het afgelopen decennium biedt mogelijkheden. • Koppeling met human life sciences 	<ul style="list-style-type: none"> • Te grote afhankelijkheid van het CVI en andere kennisinstellingen.

Ambities en doelen

In 2030 is er rondom het CVI in Lelystad een cluster ontstaan op het gebied van dierziekten en zijn er incubators opgericht waarbinnen startende bedrijven actief zijn op het gebied van diergeneeskunde c.q. veterinaire lifesciences. In deze incubators kunnen ondernemers profiteren van gezamenlijke faciliteiten en kunnen zij profiteren van elkaars kennis en expertise. Het cluster veterinaire lifesciences behoort tot de wereld top op het gebied van dierziekten.

Verder is in 2030 het consortium Immuno Valley verder uitgebreid en is het een volwassen organisatie geworden, waar steeds bedrijven gebruik van maken.

Actielijnen

Rondom het cluster veterinaire lifesciences is een aantal ambities en doelstellingen geformuleerd. Om deze ambities en doelstellingen waar te kunnen maken, wordt ingezet op een aantal actielijnen.

Kennis en innovatie

- Vergroten van kennisoverdracht tussen instellingen (CVI) en bedrijven in het cluster.
- Het creëren van goede faciliteiten om innovatie op het gebied van het voorkomen van dierziekten te bevorderen.
- Aanbieden van kennisprogramma (Immuno Valley).

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Vergroten aantal hoog opgeleide mensen, onder andere via Immuno Valley

Internationalisering/promotie & acquisitie

- Flevoland naar buiten toe afficheren als een wezenlijk onderdeel van het internationaal gerenommeerde Immuno Valley.

Vestigingsklimaat

- Creëren van een institutenlandschap (BioScience center) waarbij naast diergeneeskunde ook ruimte wordt geboden voor ander instituten, bijvoorbeeld op het gebied van landbouw (veeteelt, dierhouderij, agrarische bedrijfssystemen).

Governance

- Juiste voorwaarden scheppen (bijvoorbeeld door ruimte te scheppen) voor bedrijfsvesteringen op het gebied van diergeneeskunde.

Voorbeeldprojecten

Versterken Diergeneeskunde cluster:

- Doel: de stichting van een incubator voor bedrijven op het gebied van diergeneeskunde en dierziekte ter versterking van het cluster diergeneeskunde. Door incubators wordt het voor (startende) ondernemingen makkelijker gemaakt om zich te ontwikkelen
- Activiteiten: Oprichten van incubators voor (startende) ondernemingen in de diergeneeskunde (dierziekten); opzetten van een programma om Immuno Valley verder uit te bouwen; ontsluiten van de aanwezige kennis bij CVI.
- Kosten: € 90 miljoen
- Bijdrage provincie:
Eenmalig: € 10 miljoen (incubator)
Jaarlijks: € 1 miljoen (uitbouwen Immuno Valley)

Organisatie

Trekker

De trekkers van dit cluster zijn de Animal Sciences Group en met name ook het Centraal Veterinair Instituut (CVI) van de WUR.

Betrokken partijen

Provincie Flevoland, OMFL en aangesloten partijen bij Immuno Valley.

Rol provincie

De rol van de provincie Flevoland kan worden gezocht in het faciliteren en financieren van het versterken van het cluster veterinaire lifesciences, alsmede het stimuleren en verder invulling geven aan Immuno Valley.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten :	€ 90 miljoen
Benodigde bijdrage provincie :	€ 30 miljoen
Werkgelegenheidscreatie :	+/- 1.000

(Uitleg: Momenteel werken ongeveer 500 mensen in Flevoland in de veterinaire sector. Met de schaa sprong wordt dit geschat op ongeveer 1.000 banen extra).

6.4 Geomatica

Afbakening

Geomatica concentreert zich op het meten, verzamelen, opslaan, analyseren, verspreiden en management van geografische informatie ten behoeve van het beheer van de natuurlijke en civieltechnische leefomgeving. In Flevoland komt dat concreet tot uiting in de aanwezigheid van het Geomatics Business Park in Marknesse.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

Het Geomatics Business Park (GBP) is een business en science park voor bedrijven en kennisinstellingen die opereren op het raakvlak van remote sensing, geo-wetenschappen en informatietechnologie. Dit park is in 2002 gestart en heeft zich in vijf jaar ontwikkeld tot een cluster met 20 MKB bedrijven en 3 kennisinstellingen, met gezamenlijk 150 arbeidsplaatsen. Enkele grote namen die actief zijn in het Geomatica cluster in het GBP, zijn TNO, Geosense en het NLR.

Trends

- Uit recent onderzoek blijkt dat Geomatica wordt geïdentificeerd als een van de 3 meest innovatieve emerging sectoren (Nature, vol 427, 2004).
- Het groeipotentieel van de Geomatica sector is groot.
- Steeds bredere verbreiding van informatie, gegevens en cijfers op het internet.
- Gebruik satellietgegevens en vliegtuiggegevens sterk in opkomst.
- Binnen Nederland wordt Geomatica sinds kort (onder andere) gebruikt voor: watermanagement, chemische samenstelling atmosfeer en klimaatveranderingen.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Centrale ligging • Sterke kennisbasis • ICT infrastructuur • Nabijheid NLR en Lofar 	<ul style="list-style-type: none"> • Te weinig grote bedrijven • Opleidingsfaciliteiten in Flevoland
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Geovalley (Pieken in de Delta-project) • Groeiende behoefte geo-informatie • Aanhaken op andere regio's (bijv. sensortechnologie Noord-Nederland) 	<ul style="list-style-type: none"> • Korte termijn: recessie • Onvoldoende 'massa' • Grote investeringen nodig

Ambities en doelen

Samen met de aanwezigheid van andere actoren heeft het Geomatica cluster in Flevoland de potentie (in 2030) om in deze sector een wereldspeler te worden. Hiervoor dient het huidige GBP doorontwikkeld te worden. De huidige kennis en ervaring van Geomatica is op een dusdanig hoog niveau dat het behoort tot de Europese top. Doel is echter om deze vrij smalle basis (150 arbeidsplaatsen) uit te breiden tot een gerenommeerd vestigingsgebied voor bedrijvigheid in de Geomatica sector voor bedrijven wereldwijd. De basis is hiervoor gelegd, met name door de aanwezigheid van het GBP, maar deze basis dient verder te worden verbreed door het uitbouwen van onderzoeks- en onderwijsfaciliteiten, met name op wetenschappelijk niveau.

Deze kennisbasis moet aangevuld worden met bedrijvigheid die een bepaalde massa kan geven aan het cluster. De bedrijvigheid is nu nog kleinschalig, maar met de snelle technische vooruitgang, beginnen specialistische bedrijven groter te worden. Flevoland zal ervoor moeten zorgen deze grote spelers binnen te halen of zelf te ontwikkelen. Er moet een actief promotiebeleid gevoerd worden, waarbij de voordelen van Flevoland als vestigingplaats voor Geomatica bedrijven voor het voetlicht moet worden gebracht.

Actielijnen

Kennis en Innovatie

- Verder ontwikkelen mogelijkheden voor kennisvalorisatie.
- Opzetten/uitbouwen Geovalley.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Eigen opleidingen/ instellingen creëren waar specifieke studies worden gevolgd.
- Samenwerken met UU, TU Delft en andere universiteiten.

Internationalisering

- Geovalley wordt speler op wereldschaal: haal internationale bedrijven naar het GBP (ook nationaal acquisitie voeren).

Vestigingsklimaat

- Ruimte bieden voor de ontwikkeling en uitbreiding van Geovalley.
- ICT infrastructuur state of the art houden.

Governance

- Overheid faciliteert bedrijven, stimuleert 'pilots' c.q. treedt op als 'innovatieve inkoper' ('launching customer').

Voorbeeldprojecten

GBP / Geovalley

- Doel: GBP door laten groeien tot hét Europese centrum voor geo-informatie (Geovalley)
- Activiteiten: Ontwikkeling nieuwe bedrijvigheid; versterken kennisinfrastructuur; participeren aan internationale kennisnetwerken; inzetten op kennisvalorisatie
- Samenwerking met NLR en LOFAR
- Kosten: € 25 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen eenmalig

Cluster Geomatica versterken

- Doel: Versterken reeds aanwezige cluster
- Activiteiten: Promotie en acquisitie bij nationale en internationale bedrijven. Ook moet het voorzieningen niveau up to date blijven: internet, infrastructuur, ondersteunende diensten etc.
- Kosten: € 60 miljoen
- Bijdrage provincie: € 1 miljoen jaarlijks

Organisatie

Trekker

Stichting Geomatics Business Park.

Betrokkenen

NLR, TNO, TU Delft, gevestigde bedrijven, provincie, gemeente Noordoostpolder en overige instituten en instellingen.

Rol provincie

Kader scheppen en fondsen ter beschikking stellen. Lobby bij Rijk en nationale instellingen. Fungeren als 'pilot'.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 85 miljoen
Benodigde bijdrage provincie : € 30 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 500 banen

(Uitleg: Momenteel werken ongeveer 150 mensen in Flevoland in de Geomatica. Met de schaa sprong wordt dit geschat op een aantal van ongeveer 500 banen extra).

6.5 Composieten/Maakindustrie

Afbakening

Het cluster materiaaltechnologie staat in Flevoland nog in de kinderschoenen. Het bestaat uit bedrijven die composieten verwerken tot kunststoffen, voor bijvoorbeeld de lucht- en scheepvaart. Composieten zijn lichte en sterke materialen, vervaardigd uit vezels en kunst-hars.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

Het cluster materiaaltechnologie is van steeds groter betekenis in de provincie Flevoland. Met name de kunststof- en composietensector is van aanzienlijke omvang. De composietensector bestaat op dit moment uit circa 15 bedrijven welke ruimte bieden aan ongeveer 200-250 arbeidsplaatsen. Het composietencluster wordt gekenmerkt door relatieve kleine maar jonge enthousiaste ondernemingen. Het gebruik van composieten heeft de afgelopen jaren een enorme vlucht genomen, zowel in kwantiteit als diversiteit in het aantal toepassingen. Superieure producteigenschappen liggen hieraan ten grondslag.

Het centrum voor de composieten in Flevoland is het Automated Composites Manufacturing Technology Centre (ACM-TC), gevestigd bij het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) in Marknesse. Daarnaast bestaan bij Hogeschool Windesheim plannen om een composietenopleiding te starten, zodat Flevoland een uitgebreid onderwijsaanbod op mbo- en hbo-niveau krijgt.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Veel jonge bedrijven die openstaan voor nieuwe technieken. • Aanwezigheid van het composietenlab van NLR in Marknesse. 	<ul style="list-style-type: none"> • Relatief kleine bedrijven • Relatief hoge loonkosten en achterblijvende arbeidsproductiviteit, lage flexibiliteit arbeidsinzet.
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • De composietensector is een hightech sector met een grote groeipotentie • Toename in diversiteit van het aantal toepassingen van composiet. • Robotisering van productieprocessen. • Uitbreiding van composietenopleidingen op mbo- en hbo-niveau. 	<ul style="list-style-type: none"> • Concurrentie van andere regio's (Oost Nederland, Maintenance Valley Brabant). • Nederland heeft op dit moment nog een voor-sprong in de composieten markt. Andere landen zien ook de kansen van composiet. Deze landen kunnen Nederland voorbij streven.

Ambities en doelen

In 2030 is het cluster van (inter)nationale betekenis. Om de betekenis van het cluster op dit niveau te krijgen, willen de provincie en de OMFL bedrijven, maar ook het NLR, de juiste voorwaarden bieden om te kunnen groeien. Het gemeenschappelijk ontsluiten van nieuwe markten, het aanjagen van goede onderwijsfaciliteiten en de rol van het nieuwe World Centre of Competence zijn essentieel om deze unieke sector binnen Flevoland verder te laten groeien. De OMFL bijvoorbeeld helpt bij het ontsluiten van de aanwezige R&D-kennis van het NLR-composietenlab voor de Flevolandse ondernemers en bij het faciliteren van het omzetten van R&D activiteiten naar productie-units. Ook biedt de OMFL bijvoorbeeld risico-dragend vermogen aan voor startende ondernemers.

Aanwezigheid van afnemers op composietengebied zijn belangrijk voor de ontwikkeling van het cluster. In Flevoland is hier nu en met name in de komende 20 jaar zeker sprake van. Door de huidige aanwezigheid van Giant en Donkervoort hebben de composietenproducenten een goede afzetmarkt. De komende twintig jaar staan er echter enkele ontwikkelingen op stapel die de afzetmarkt voor deze producenten zal vergroten. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de aanwezigheid en verder ontwikkeling van Lelystad Airport. Met de uitbreiding van de toeristische sector waarbij de nadruk ligt op watertoerisme, zal er meer vraag zijn naar hoogwaardige composieten voor de boten- en jachtenindustrie. De toenemende focus op duurzame energie zal de markt voor windmolens vergroten, de turbinebladen van deze molens bevatten composieten. Flevoland gaat zich toeleggen op duurzame energie en dus zal deze vraag toenemen. Andere industrieën waarin composieten worden gebruikt en waar Flevoland zich in specialiseert, zijn lifesciences producten en lucht- en ruimtevaart. Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat Flevoland de ideale vestigingslocatie is voor composieten bedrijven. De nadruk op deze positieve vestigingsfactoren leidt tot het aantrekken van grotere spelers op dit gebied, die het cluster een verdere impuls geven.

Kortom, de composietensector biedt voldoende mogelijkheden voor de provincie Flevoland en kan worden gekenmerkt als een groeimarkt, waardoor er in 2030 een volwassen cluster in Flevoland aanwezig is.

Actielijnen

De komende jaren moet de provincie Flevoland, wil zij het composietencluster naar een hoger niveau brengen, richten op de volgende actielijnen.

Kennis en innovatie

- Vergroten van kennisoverdracht tussen instellingen (NLR) en bedrijven in het cluster.
- Het creëren van goede faciliteiten om innovatie op het gebied van materiaaltechnologie te bevorderen.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Gerichte opleiding op MBO, MBO+ en HBO-niveau opzetten en contacten leggen met universiteiten.
- Kennis toepasbaar maken voor MKB.

Internationalisering/promotie & acquisitie

- Kansen benutten internationale markten

Vestigingsklimaat

- Verbeteren flexibiliteit arbeidsinzet; flexibele werkomgeving creëren.
- Tot stand brengen van Composites Industry en R&D Park.

Governance

- Overheid faciliteert het bedrijfsleven

Voorbeeldprojecten

Valorisatieprogramma NLR:

- Doel: het doel van het valorisatieprogramma NLR is het versterken van het composietencluster in Flevoland, door in te haken op de aanwezige kennis bij het NLR
- Activiteiten: Oprichten van een incubator voor (startende) ondernemingen in de composietensector; opzetten van een innovatieprogramma op het gebied van composieten; ontsluiten R&D-kennis aanwezig bij het NLR; helpen bij het vermarkten van R&D-activiteiten.
- Kosten: € 90 miljoen
- Bijdrage provincie:
Eenmalig: € 10 mln. (incubator)
Jaarlijks: € 1 mln. (innovatieprogramma)

Organisatie

Trekker

Het cluster wordt getrokken door OMFL in samenwerking met Syntens.

- Promoten van de provincie Flevoland in Nederland en daar buiten op het gebied van composieten.

- Bij elkaar brengen van bedrijven en instellingen in de composietensector.
- Landelijke aansluiting realiseren.

Betrokkenen

Overige betrokkenen zijn de provincie Flevoland, NLR, NIVR, TU Delft en TU Twente en reeds aanwezige bedrijven.

Rol Provincie

De rol van de provincie kan worden gezocht in het faciliteren en financieren van het innovatieprogramma, alsmede het financieren van de onrendabele top van de oprichting van de incubator en/of het Composites Bedrijvenpark.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 90 miljoen
Benodigde bijdrage provincie : € 30 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 200 banen

(Uitleg: Momenteel bestaat de composieten sector in Flevoland uit ongeveer 200-250 arbeidsplaatsen. Met de schaa sprong wordt dit aantal geschat op ongeveer 200 nieuwe arbeidsplaatsen).

6.6 Duurzame energie

Afbakening

Het cluster Duurzame energie onderzoekt en benut de mogelijkheden voor uitbouw van wind-energie, zonne-energie, omgevingsenergie (zoals warmtepompen of uitwisseling van energie tussen bedrijven) en bio-energie (zoals biobrandstoffen, biomassa en vergistinginstallaties), als werkgelegenheid creërende bedrijvigheid.

Diverse clusters kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling van het cluster Duurzame Energie. De sectoren betreffen o.a. de maakindustrie voor technologische toepassingen voor duurzame energie. De agrarische sector kan een belangrijke rol spelen als leverancier van

grondstoffen (energiedragers). Onderwijs en kennisinstellingen moeten de brug slaan tussen de technische mogelijkheden en de praktische toepassingen.

Onderstaande tabel toont de belangrijkste thema's en activiteiten per thema.

Tabel 6.1 Belangrijke thema's en activiteiten per thema

Thema	Onderwerpen	Activiteiten	Betrokken sectoren
Zonne-energie	<ul style="list-style-type: none"> Zonnepanelen 	<ul style="list-style-type: none"> Toepassing zonne-energie bij nieuwbouw Innovatie maakindustrie 	<ul style="list-style-type: none"> Industrie Productie van elektriciteit, aardgas en water;
Windenergie	<ul style="list-style-type: none"> Windparken op land 	<ul style="list-style-type: none"> Windenergie voor agrarische bedrijven Ontwikkelen van nieuwe systemen 	<ul style="list-style-type: none"> Industrie; Onderwijs; Milieudienstverlening
Omgevings-energie	<ul style="list-style-type: none"> Warmtepomp (WKK) Warmte-uitwisseling (domotica) 	<ul style="list-style-type: none"> Toepassing in nieuwbouw Innovatie bestaande systemen 	<ul style="list-style-type: none"> Bouwnijverheid Industrie Productie van elektriciteit, aardgas en water;
Bio-energie	<ul style="list-style-type: none"> Biobrandstoffen Biomassa Vergistinginstallaties 	<ul style="list-style-type: none"> Grondstoffen voor tweede generatie brandstoffen (bio-ethanol) Ontwikkeling brandstofmotoren Toepassing en ontwikkeling van vergistinginstallaties in agrarische sector 	<ul style="list-style-type: none"> Landbouw, jacht en bosbouw; Productie van elektriciteit, aardgas en water; Industrie

Uitgangssituatie, trends en SWOT

In het jaar 2008 was de provincie Flevoland koploper binnen Nederland voor de productie van duurzame energie, met name windenergie (CBS, 2009¹⁰). Duurzame energie is een belangrijk speerpunt in het beleid van de provincie. De provincie heeft zich ten doel gesteld dat in 2013 tenminste 60% van de gebruikte energie duurzaam wordt opgewekt. Dit beleid richt zich op de productie van duurzame energie, maar biedt ook kansen voor het ontwikkelen van andere vormen van milieutechnologie als peiler in de regionale economie.

De betekenis van het cluster Duurzame Energie voor regionale economische stimulering ligt enerzijds in de extra inkomsten uit duurzame opties en de verhoging van de lokale productie, maar meer nog in de toevoeging van nieuwe activiteiten c.q. nieuwe bedrijvigheid en de ontwikkeling van nieuwe technologieën. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om toeleveranciers van windparken, maar ook om verschillende vormen van decentralisering en verduurzaming van de energieopwekking en de producten en diensten die daarmee samenhangen.

¹⁰ CBS 2009, Duurzame energie in Nederland 2008; Den Haag/Heerlen, 2009

Om als Flevoland de ambitie te halen om in 2020 klimaatneutraal te zijn en in 2040 energieneutraal, zijn grote investeringen in besparing, verduurzaming en vermindering van uitstoot nodig. Randvoorwaarden voor het aantrekken of ontwikkelen van nieuwe activiteiten zijn een sterke kennisinfrastructuur, een voorlopersrol en een gezond innovatief klimaat.

De thema's windenergie, omgevingswarmte en bio-energie bieden de grootste kansen voor Flevoland. Bijvoorbeeld in de Noordoostpolder wordt vanaf 2013 duurzame energie geogst in het grootste windpark van Nederland. Er worden 80 tot 100 windmolens gebouwd langs de dijken van het IJsselmeer.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Huidige regionale concentratie van landbouw, windparken en stedelijke uitbreidingen geeft voorsprong als proeftuin (laboratorium) • Samenwerking met kennisinstellingen op het gebied van bio-energie en windenergie (ACRRES, CAH-Dronten) • Expertisecentrum voor grootschalige toepassing elektrische warmtepompen (WKK) • Ruimtelijke inpassing mogelijk voor windparken en industriële complexen 	<ul style="list-style-type: none"> • Kritische massa voor innovatie is onvoldoende, pullfactoren uit de markt ontbreken voor technologische doorbraak; • Kennisinfrastructuur ontwikkelt zich, maar is nog beperkt
Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • CO₂ neutrale provincie • Pioniersimago versterkt aantrekkingskracht bedrijven en hoogopgeleiden • Innovatieve uitdagingen op het gebied van tweede generatie bio-energie, on-shore windparken en netinpassingen van windenergie, CO₂-neutrale woningen en kassen • Vrijkomen van landbouwwarealen op de (middel) lange termijn • Maakindustrie en productiecapaciteit moet zich nog ontwikkelen in Flevoland. Deze kunnen gekoppeld worden aan de Visie van Flevoland op duurzaamheid/energieneutraal • Koppeling met duurzaam bouwen (klimaatneutraal bouwen, bouwen op water) 	<ul style="list-style-type: none"> • Internationale concurrentie en binnenlandse investeringen in off-shore windparken • Negatief imago van bio-energie door concurrentie voedselvoorzieningen en CO₂-uitstoot • Ontwikkeling van derde generatie bio-energie in andere landen (met meer biomassa) • Elders is al onderzoeksbasis voor ontwikkelen nieuwe biobased producten

Ambities en doelen

Flevoland is in 2030 de bakermat voor ontwikkeling en export van duurzame energieconcepten. Met de uitbreiding van windenergie dankzij het grootschalige windpark in de Noordoostpolder krijgt de sector Duurzame energie in Flevoland een enorme boost. In het spoor van dit windpark komen toeleveranciers van windmolens naar Flevoland en zullen ook onderhoud- en reparatiediensten naar de polder komen. Hiermee wordt een belangrijke basis gelegd voor het cluster Duurzame energie.

De kennisbasis van de sector is in 2030 door het lectoraat voor Duurzame energie en Groene grondstoffen van de Agrarische Hogeschool in Dronten toegenomen en trekt veel nationale en internationale studenten. De bedrijven in de omgeving hebben veel baat bij de praktische insteek van de opleiding en de opleiding zelf zorgt voor veel spin-off activiteiten (jonge bedrijven). De huidige capaciteit voor windenergie, bio-energie en nieuwe biobased producten wordt daarmee op middellange termijn uitgebreid.

Tenslotte is Flevoland in 2040 door zich te concentreren op kennis en beleid gericht op windenergie, bio-energie en omgevingsenergie energieneutraal!

Actielijnen

Kennis en innovatie

- Ontwikkeling van windtechnologie en bio-energie.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Intensieve samenwerking bedrijfsleven, (lokale) kennisinstellingen en onderwijsinstellingen.
- Koppeling met lectoraat/opleiding watermanagement (Windesheim).

Internationalisering/promotie & acquisitie

- Aantrekken van internationale ontwikkelaars, investeerders en producenten van bio-energie en windturbines

Vestigingsklimaat

- Imagoverbetering om 'young potentials' aan te trekken.

Governance

- Overheid stuurt het bedrijfsleven aan.
- Oprichting bioloket waar bedrijven met vragen terecht kunnen.

Voorbeeldprojecten

Businesspark voor toeleveranciers van windmolenparken

- Doel: Faciliteren van cluster van toeleveranciers van windtechnologie
- Activiteiten: Ontwikkeling van specialistisch bedrijventerrein voor (internationale) toeleveranciers
- Kosten: € 30 miljoen
- Bijdrage provincie: € 10 miljoen eenmalig

Bedrijvenactieplan klimaatneutraal

- Doel: Flevolandse bedrijven klimaatneutraal krijgen
- Activiteiten: Om het duurzame imago van Flevoland vorm te geven wordt getracht alle bedrijven klimaatneutraal te maken. Dit wordt o.a. gedaan door ze aan te sluiten op duurzame stroom en eigen groene stroom voorziening
- Kosten: € 60 miljoen
- Bijdrage provincie: € 1 miljoen jaarlijks

Innovatieprogramma biobased

- Doel: Versterken en innoveren reeds aanwezige cluster
- Activiteiten: Biobased brandstoffen zijn volop in ontwikkeling. Na de 2^e generatie, wordt nu onderzaak gedaan naar de 3^e generatie om biomassa te gebruiken voor meer hoogwaardige producten. Flevoland moet hierop inspringen via een innovatieprogramma.
- Kosten: € 60 miljoen
- Bijdrage provincie: € 1 miljoen jaarlijks

Organisatie

Trekker

Uitvoeringsregie: provincie Flevoland. ACRRES i.s.m. CAH-Dronten; OMFL voor het aantrekken van nieuwe bedrijven.

Betrokken

Overige betrokkenen zijn de provincie Flevoland, agrarische sector, energieproductiesector en individuele bedrijven die relevante producten of diensten leveren.

Rol provincie

De provincie Flevoland heeft een stimulerende, regisserende en faciliterende rol.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in cluster	: € 150 miljoen
Benodigde bijdrage provincie	: € 50 miljoen
Werkgelegenheidscreatie	: +/- 1.000

(Uitleg: Het is moeilijk aan te geven hoeveel mensen er momenteel werkzaam zijn in deze sector, met name omdat veel werkgelegenheid ook deels in andere sectoren onder te brengen is. Met de groei van de sector als Piek in de Schaalsprong van Flevoland wordt de groei van het aantal banen geschat op 1.000 extra)

6.7 Water- en deltatechnologie/ waterbeheer

Afbakening

De scope van het watercluster in Flevoland is gericht op het domein van waterveiligheid, toegespitst op waterbeheer en -management in polders. Het betreft het grensvlak tussen water en ruimtelijke ordening, toegespitst op de polderproblematiek. De oriëntatie is internationaal, waarin Flevoland een voorbeeldregio is. Transport over water en specifieke inrichting van watergebieden vallen niet in dit cluster. Het watercluster is nog niet direct fysiek zichtbaar, maar omvat alle instellingen en bedrijven op het gebied van waterbeheer.

Uitgangssituatie, trends en SWOT

Het watercluster in Flevoland is nog van beperkte omvang. Het cluster bestaat nu nog vooral uit overheidsinstellingen, zoals de Waterdienst van Rijkswaterstaat, Waterschap Zuiderzeeland, Vitens, Provincie Flevoland, Netherlands Water Partnership (NWP) etc., maar ook een vooralsnog beperkt aantal kleinere bedrijven in Flevoland. Het aantal arbeidsplaatsen wordt geschat op 500. De aanleiding voor de focus op het watercluster is de komst van de Waterdienst van Rijkswaterstaat naar Flevoland. De provincie Flevoland heeft dit als aanleiding gezien voor het creëren van het watercluster en heeft de OMFL hiertoe opdracht gegeven. Het aandeel private partijen, met name wanneer gekeken wordt naar de omvang, is beperkt.

Sterkten	Zwakten
<ul style="list-style-type: none"> • Veel toonaangevende instellingen met veel kennis en een uitgebreid netwerk. • De ligging en specifieke omstandigheden van Flevoland bieden uitstekende randvoorwaarden voor het cluster. • Veel kennis in de provincie aanwezig.	<ul style="list-style-type: none"> • Veel van de toonaangevende instellingen met kennis zijn overheidsinstellingen. • Het aantal watergerelateerde bedrijven in de provincie is relatief gering. • Weinig watergerelateerde opleidingen (HBO). • Provincie Flevoland speelt binnen IPO een bescheiden rol op waterbeheersgebied. • Geen duidelijke samenwerking tussen partijen in het cluster.

Kansen	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Door de klimaat verandering ontstaat een enorme markt op het gebied van waterveiligheid en – beheer <ul style="list-style-type: none"> – Grootstedelijke waterbouw – Veiligheid in een dichtbevolkt gebied • De Waterdienst krijgt een andere functie dan het vroegere RIZA. De Waterdienst moet de regionale diensten adviseren en ondersteunen, maar ook de landelijk beheertaken uitvoeren. • Meer samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en instellingen met als doel innovatie in het watercluster te bevorderen. • Meer focus van waterbeherende instellingen op het buitenland (buitenlandse markt) 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een toenemende zorg of er in de toekomst voldoende technisch geschoold personeel beschikbaar zal zijn voor waterbeheertaken. • Huidige passieve rol van de overheid op het gebied van water (actieve rol provincie Flevoland in IPO). • Lastig om binnen een stevig gevuld aandachtsveld 'iets' extra's te brengen. • Te veel de focus op klimaatverandering, dit is te algemeen. Geen onderscheidend vermogen.

Ambities en doelen

Veel regio's in Nederland richten zich voor de komende jaren op de sector water. Voor de provincie Flevoland is het daarom van belang een onderscheidend vermogen te creëren. Om het cluster in Flevoland de komende jaren (tot 2030) naar een hoger niveau te brengen moet de provincie Flevoland, maar ook haar ontwikkelingsmaatschappij OMFL, daarom duidelijke keuzes maken

In 2008 is door de OMFL, in opdracht van de provincie Flevoland, een workshop georganiseerd om te toetsen of er voldoende draagvlak was voor een watercluster. De committent hiervoor was er, mits het tot concrete projecten leidt. Besloten is de komende jaren het watercluster uit te breiden aan de hand van de onderstaande thema's:

- **Kenniskring:** hoe kan ontwikkeling van kennis vorm krijgen en op welke wijze kan kennisoverdracht plaatsvinden?
- **Flevoland onderscheidt zich:** op welke terreinen kan het watercluster zich onderscheiden van andere clusters in Nederland?
- **Water, wonen en ruimte:** er vinden vele (woon)ontwikkelingen plaats in Almere en Lelystad.
- **Biobased economy en water:** is een koppeling mogelijk en denkbaar tussen de ontwikkelingen ten aanzien van biobased economy en ten aanzien van waterontwikkelingen?

De ambitie voor de toekomst (2030) is het versterken van het watercluster aan de hand van de bovenstaande thema's. De ontwikkeling van kennis krijgt vorm door de implementatie van een studie watermanagement. Dit zal gevolgd worden door de opening van een nieuwe hogeschool Windesheim in Flevoland, met name in Almere. De vestiging daarvan in Lelystad zal ook uitgebreid worden. Deze nieuwe instituten kunnen naast onderwijs ook onderzoek doen naar de specifieke onderscheidende mogelijkheden van het watercluster in Flevoland.

Actielijnen

De komende jaren moet de provincie Flevoland, wil zij het watercluster naar een hoger niveau brengen, zich richten op de volgende actielijnen.

Kennis en innovatie

- Vergroten van kennisoverdracht tussen instellingen en bedrijven in het watercluster.

Onderwijs en arbeidsmarkt

- Inzetten op meer watergerelateerde opleidingen (komst Windesheim).

Internationalisering/promotie & acquisitie

- Kansen benutten internationale markten.
- Kruisbestuiving met Geomatica c.q. met 'waterclusters' binnen GBP.

Vestigingsklimaat

- Creëer een onderscheidend vestigingsklimaat; wonen en werken combineren kan goed in Flevoland op dit thema.

Governance

- De overheid faciliteert het bedrijfsleven, maar stimuleert het ook via een 'pilot-rol' en 'innovatief overheidsopdrachtenbeleid'.

Voorbeeldprojecten

Versterken van het watercluster

- Doel: Het doel van dit project is een impuls te geven aan het te vormen watercluster in Flevoland.
- Activiteiten: stimuleren kennisoverdracht tussen instellingen, overheden en het bedrijfsleven; Ondersteuning bij het aanboren van de buitenlandse markt; aanbod watergerelateerde opleidingen in Flevoland vergroten; bevorderen samenwerking tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen, etc.
- Kosten: € 120 miljoen
- Bijdrage provincie: jaarlijks € 2 miljoen

Organisatie

Trekker

De organisatie van dit watercluster ligt in handen van de Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland (OMFL).

Overige betrokkenen

Andere betrokkenen zijn onder andere het Waterschap Zuiderzeeland, de Waterdienst van Rijkswaterstaat, Deltares, de provincie Flevoland, private partijen op het gebied van water-beheer.

Rol provincie

De provincie heeft een faciliterende rol, maar stimuleert het ook via 'pilot-rol' en innovatief overheidsopdrachten-beleid'.

Investerings en werkgelegenheid

Totale investeringen in projecten : € 120 miljoen
Bijdrage provincie : € 40 miljoen
Werkgelegenheidscreatie : +/- 500 arbeidsplaatsen

(Uitleg: Het aantal banen in deze sector wordt geschat op 500. Naar verwachting zal het uitbreiden van de sector als Piek nog eens ongeveer 500 banen opleveren).

6.8 Totale investeringen en werkgelegenheid in Pieken

De totale investeringen, provinciale bijdrage en extra gecreëerde werkgelegenheid zijn in onderstaande tabel samengevat.

Tabel 6.2 Overzicht Pieken

Totale investeringen in projecten	€ 1.105 miljoen
Totale bijdrage provincie	€ 370 miljoen
Werkgelegenheidscreatie	22.700 banen ¹⁾

1) Wanneer de hele lifesciences sector wordt meegenomen, dus inclusief generieke life sciences (autonoom/bevolkingsvolgend) dan worden nog eens 18.500 banen extra gecreëerd.

Hoofdstuk 7 Financiering

7.1 Investerings en kosten per arbeidsplaats

Nemen we de investeringen voor de vier ontwikkelingsstrategieën uit de vorige hoofdstukken over, dan krijgen we het volgende totaalbeeld:

Tabel 7.1 *Investerings per ontwikkelingsstrategie 2010-2030 (x € 1 mln.)*

Ontwikkelingsstrategie	Totale investeringen	Bijdrage provincie
Autonome groei/ Bevolkingsvolgende groei	1.680	560
Overloopclusters Noordvleugel	1.050	350
Eigen Pieken	1.105	370
Totaal	3.835	1.280

Uit deze analyse is de conclusie te trekken dat voor het realiseren van 150.000 extra banen tot 2030, dus voor een periode van 20 jaar, indicatief een provinciaal budget van in totaal € 1,28 mld. nodig is. Per jaar betekent dit een gemiddelde inzet van € 64 mln. aan provinciale middelen.

De kosten per te creëren arbeidsplaats verschillen per ontwikkelingsstrategie, omdat de aanloopkosten en kapitaalsuitgaven per soort arbeidsplaats sterk verschillen. Voor autonome groei en bevolkingsvolgende groei liggen deze lager dan bij het faciliteren van overloopclusters van de Noordvleugel en bij het ontwikkelen van de eigen pieken:

Tabel 7.2 *Raming kosten per extra arbeidsplaats per ontwikkelingsstrategie totaal en voor provincie*

Ontwikkelingsstrategie	Extra arbeids- plaatsen x 1000	Inves- teringen totaal x € 1 mln	Totale investering/ arbeidsplaats x € 1000	Provinciale bijdrage x € 1 mln	Provinciale bijdrage/ arbeidsplaats x € 1000
Autonome groei/ Bevolkingsvolgende groei	70 à 85	1.680	20 à 30	560	7 à 10
Overloopclusters Noordvleugel	30 à 40	1.050	26 à 35	350	9 à 12
Eigen Pieken	20 à 25	1.105	44 à 55	370	15 à 19
Totaal	120 à 150	3.835	20 à 55	1.280	7 à 19

Op basis van de totale investeringen van overheid en private sector samen variëren de kosten per extra arbeidsplaats tussen de ontwikkelingsstrategieën dus tussen € 20.000 tot € 55.000. En de provinciale bijdrage per arbeidsplaats varieert tussen de € 7.000 en € 19.000. Dergelijke kosten zien we ook historisch terug in het economisch beleid in Nederland, zoals blijkt uit tabel 7.3. In het overzicht gaat het telkens om de investeringen van overheid en private partijen samen en de werkgelegenheid die met de gestimuleerde projecten is gerealiseerd. In de laatste regel van de tabel gaat het om de investeringen van alleen de provincie Flevoland t.o.v. de totale werkgelegenheidsgroei in de periode 2000-2006.

Tabel 7.3 Kosten per arbeidsplaats diverse programma's en periodes

Programma	Periode	Totale Investerings X € 1000	Aantal arbeidsplaatsen	Kosten per arbeidsplaats x € 1
Kompas van het Noorden	2000-2006	4.900.000	18.500	264.865
IPR-decentraal	1998-2002			
• Vestiging				14.430
• Uitbreiding				12.121
• Gemiddeld				12.833
IPR-centraal (industrie)	1998-2002			
• Vestiging				23.763
• Uitbreiding				75.965
• Gemiddeld				51.046
EPD Flevoland	2000-2006	630.000	10.000	63.000
EU middelen Flevoland ESF, EFRO	1994-2006	326.000	64.500 totale groei	5.504

Bron: Provincie Flevoland op basis van rapporten van Ecorys, NFIA, MinEZ/ IPR, EPD en Cebeon 2009

7.2 Financiering

Cebeon heeft geconstateerd dat de huidige economische beleidsinzet van Flevoland in de periode 2000 – 2006 hoog was, mede dankzij Europese middelen. De huidige financiële inzet van de provincie op economisch terrein ligt op een niveau van gemiddeld ca € 37 mln per jaar; hiervan is ruim € 12 mln afkomstig uit autonome middelen van de provincie en de andere € 25 mln uit o.a. Europese bronnen. De hoge eigen inzet op economie is - hoe begrijpelijk en noodzakelijk ook, op zichzelf - volgens Cebeon ten koste gegaan van uitgaven voor de fysieke infrastructuur. De provincie houdt nu rekening met de noodzaak tot verhoging van de reserveringen voor herinvesteringen in weg- en waterwegen en mobiliteit vanwege de 'stille lasten problematiek'. In de komende decennia zijn extra investeringen nodig

voor beheer en onderhoud van de basisinfrastructuur die de provincie toentertijd heeft overgenomen van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders.

Cebeon heeft berekend dat Flevoland – in het licht van de opgelopen achterstanden door een decennia-lange structureel te lage uitkering uit het Provinciefonds en gelet op de enorme opgave waarvoor de Provincie zich gesteld weet met de Schaalsprong Almere als Nationaal UPR-project recht kan doen gelden op een extra bedrag uit het Provinciefonds van **€ 37,5 mln. per jaar** voor economische ontwikkeling. Het Rijk heeft in het kader van de RAAM-besluitvorming bepaald, dat het bedrag van € 37,5 mln. niet via specifieke subsidie-lijnen vanuit bijvoorbeeld het Ministerie van Economische Zaken beschikbaar gesteld kan worden, maar dat extra ondersteuning via (met name) het kanaal van het Provinciefonds ter beschikking gesteld zal worden.

Voor wat betreft de overige middelen, moet de provincie rekening houden met het wegval- len van de EFRO-middelen wanneer het huidige programma in 2013 afloopt en met het aflopen van het budget voor het Investeringsfonds Flevoland Almere na 2010. Dan resteren de autonome middelen van de provincie voor economie: deze zullen – uitgaande van de door Cebeon berekende en door de provincie op zichzelf wenselijk geachte herschikking ten gunste van infrastructuur-gerelateerde projecten, conform de ijkpunten zoals die in het Provinciefonds nieuwe stijl zijn vastgelegd – (wellicht) teruglopen van € 12 mln. naar **€ 7 mln.** per jaar.

Het extra bedrag van € 37,5 mln. uit het Provinciefonds gecombineerd met de € 7 autonome middelen levert een investeringsbudget op van € 44,5 mln. per jaar. Om daadwerkelijk de grote opgave om bij te dragen aan de internationale concurrentiepositie van de Noord- vleugel (en daarmee van de BV Nederland als geheel) te realiseren en 150.000 banen te creëren, is echter een grotere inzet van middelen nodig. Dit rapport concludeert, indicatief, dat ca. € 64 mln. per jaar nodig zal zijn (zie par. 7.1).

Bij de financiële analyse valt op dat Cebeon is uitgegaan van een extrapolatie van erg lage kosten per arbeidsplaats, namelijk € 5.000, terwijl bekend is en ook uit voorliggend onder- zoek blijkt dat de kosten per arbeidsplaats in stuwende, kennisintensieve sectoren tot € 50.000 kunnen oplopen en bij hoge investeringen in kennisinfrastructuur tot € 200.000. Het tekort aan investeringsbudget zal ertoe leiden dat er voor de groeistrategieën doorgroei clusters uit de Noordvleugel en het ontwikkelen van eigen pieken onvoldoende middelen zullen zijn. De woon/werk balansproblematiek zal dan hoogstens ten dele worden opgelost. Een hogere structurele uitkering uit het Provinciefonds (op grond van hogere gemiddelde kosten per arbeidsplaats) dan Cebeon heeft uitgerekend, is dus noodzakelijk.

Hoofdstuk 8   **Organisatie uitvoering**

Realisatie van dit Uitvoeringsprogramma, waarvan de vier strategieën en de daarvoor vereiste beleidsinzet in de vorige hoofdstukken zijn geschetst, vergt een gedegen beleids- en uitvoeringsorganisatie. Dat geldt voor de provinciale organisatie, maar ook voor de samenwerking met de gemeente Almere, de andere gemeenten van Flevoland, de partners in de Metropoolregio Amsterdam, de NV Utrecht, en met bedrijven, kennisinstellingen en semi-overheids- en particuliere organisaties.

De provincie Flevoland heeft reeds uitgebreide ervaring met het - via een programmatische aanpak - managen van grote opgaven op economisch gebied. Sinds 1994 voert de provincie Europese programma's uit en heeft daarvoor goed lopende goedkeurings-, monitorings- en accountancyprocedures en -systemen opgebouwd. De professionele opzet wordt door zowel de EU als het Rijk erkend, getuige de verantwoordelijkheid die aan de provincie Flevoland is toegekend voor het beheer en de monitoring van het OP EFRO West.

In dat kader heeft de provincie ook een uitgebreide ervaring opgebouwd met de benodigde afstemming en samenwerking met andere overheden en intermediaire partijen bij de uitvoering van economische programma's. Voor een gestructureerde implementatie van dit Uitvoeringsprogramma is het nodig dat er sluitende meerjaren afspraken worden gemaakt tussen de provincie en de zes gemeenten in Flevoland en met alle partners die hun strategie willen verbinden met en hun capaciteit willen inzetten voor uitvoering van het programma.

Voor een optimale uitvoering wordt de provincie geadviseerd om:

- in de lijnorganisatie de beleidskaders, -instrumenten en -budgetten optimaal gereed te hebben staan;
- een Stuurgroep in te richten voor de politieke en beleidsmatige sturing van dit Uitvoeringsprogramma;
- te voorzien in Beleidscoördinatie en Programmamanagement van het Uitvoeringsprogramma;
- te voorzien in een slagvaardige uitvoeringsorganisatie voor met name het 'specifieke beleid' gericht op de stimulering van clusters en pieken.
- te voorzien in adequate en effectieve coördinatie van de provinciale inzet voor de Schaalsprong Almere en richting de andere Flevolandse gemeenten voor ondersteuning van hun beleid.

Bijlage

Bijlage 1

Gebiedsvisies en economische strategieën gemeenten in Flevoland

Tabel 1 Relatie tussen groeistrategieën en economisch programma Almere, Lelystad en andere gemeenten Flevoland en Provincie

Groeistrategieën	Econ. Programma Almere	Econ. Programma Lelystad	Econ. Programma alle gemeenten
Doorgroei bestaande bevolkingsvolgende bedrijven en instellingen	Investerings in: <ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkeling stadsdelen • Bouwprogramma 60.000 woningen • Aanleg en onderhoud duurzame groen/blauwe woonmilieus • Bereikbaarheid Stadshart • Ruimtelijke herindeling binnenstedelijk verkeer VSBA 	Investerings in: <ul style="list-style-type: none"> • Bouwprogramma 13.000 woningen (Woongebied Warande) • Wijkverbetering Lelystad • Binnenhalen Sectoraal Hoger Onderwijs • Breed palet aan recreatieve en culturele voorzieningen 	<ul style="list-style-type: none"> • Meer en betere dienstverlening aan bevolking (gemeente, instellingen/ taal, pedagogisch, financieel, ouderen) vanuit particulier opdrachtgeverschap
Nieuwe bevolkingsvolgende bedrijven en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> • Breed palet aan recreatieve en culturele voorzieningen • Duurzaamheid woningbouw, energievoorziening • Sportopleidingen: breedtesport en sportaccommodaties Aantrekken van nieuwe bedrijven en instellingen binnen de stad <ul style="list-style-type: none"> • Hoger Onderwijs • Rechtbank 	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaamheid woningbouw, energievoorziening • Sportopleidingen: breedtesport en sportaccommodaties Aantrekken van nieuwe bedrijven en instellingen binnen de stad <ul style="list-style-type: none"> • Hoger Onderwijs • Behoud nevenvestiging rechtbank 	

Voorwaardenscheppend Flevoland

- Investerings in infrastructuur: SAAL (Rail), SAA (weg), AGU (Rail/weg), N23 Alk-LZ (weg)
- Herstructurering Bedrijventerreinen Flevoland: uitbreiding (697 ha) en vervanging (80 ha) tussen 2010 en 2020

Groeistrategieën	Econ. Programma Almere	Econ. Programma Lelystad	Econ. Programma A. L. en/of andere gemeenten/provincie
Autonome groei bestaande stuwende bedrijven en instellingen	<p>Stimulering huidige stuwende sectoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zakelijke dienstverlening • Bouwnijverheid • ICT 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering bereikbaarheid <ul style="list-style-type: none"> – Hanzelijn – N-Z: NS L-Zd, 3e afslag A6, bereikbaarheid Lelystad Airport – O-W: N23-west, A30 • Uitbreiding Batavia Stad , Werf en Haven met Event and Exhibition Centre (BEEC) • Stimulering huidige stuwende sectoren: <ul style="list-style-type: none"> – Handel en logistiek • Kwaliteit bestaande en nieuwe bedrijventerrein Larserpoort/OMALA terrein/ Lelystad Airport) 	<ul style="list-style-type: none"> • Marknesse: Groei Geomatica Business Park • Dronten: business park • Aantrekken van nieuwe bedrijven en instellingen in Flevoland <ul style="list-style-type: none"> – Aanleg (697 ha) en vervangen (80 ha) bedrijventerreinen – Acquisitie bedrijven en instellingen
Nieuwe stuwende bedrijven en instellingen	<p>Oppakken kansrijke marktsegmenten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rechtskundige dienstverlening (rond rechtbank Almere en nevenvestiging Lelystad) • Backoffices/call centra • Handel/logistiek • Topsport en accommodaties 	<p>Oppakken kansrijke marktsegmenten</p> <ul style="list-style-type: none"> • Multimodaal overslagcentrum annex binnenhaven 'Flevokust • Topsport en accommodatie • Kustontwikkeling/recreatieontwikkeling Markermeer/IJmeer • Toerisme: ontwikkelen groenprojecten: openstellen Oostvaardersland, NAC, park, kleinschalige verblijfsrecreatie • Doorontwikkeling Lelystad Airport naar (opties): • a) zakenvliegveld + business centre, b) vrachtverkeer +vrachtafhandeling c) afhandeling charter-vluchten + Lelystad Plaza 	<ul style="list-style-type: none"> • Ruimtevergende high-tech bedrijven à la DNW: vb testfaciliteiten voor elektrische en hybride auto's • Acquisitie (buitenlandse) windmolenbouw- en onderhoudsbedrijven. • High-tech toerisme: dagattractie met high-tech hands-on activiteiten • Regionaal openlucht ontspanningsterrein à la Spaarnewoude: Mega-evenementen, klimmuur, golf, camping, ski-hal, etc.

Groeistrategieën	Econ. Programma Almere	Econ. Programma Lelystad	Econ. Programma A. L. en/of andere gemeenten/provincie
Bestaande verbinding met clusters in Noordvleugel	<ul style="list-style-type: none"> • Aanleg en onderhoud infrastructuur (IJ-meer; verdubbeling A6/A27) 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbetering bereikbaarheid <ul style="list-style-type: none"> – N-Z: NS L-Zd, 3^e afslag A6, bereikbaarheid Lelystad Airport 	
Doorgroei verbinding met clusters Noordvleugel	<ul style="list-style-type: none"> • Aanleg nieuw business park • Handel en logistiek 	<ul style="list-style-type: none"> • Congresfaciliteiten (BEEC) • Handel en logistiek 	
Bestaande pieken	<ul style="list-style-type: none"> • ICT • Creatieve sector 	<ul style="list-style-type: none"> • Life science 	<ul style="list-style-type: none"> • Geomatica (Marknesse) • Composieten (Marknesse)
Nieuwe (Inter)nationale pieken			<ul style="list-style-type: none"> • Toelevering windmolens (NOP) • Ontwikkeling high tech toerisme • Duurzaam bouwen

Tabel 2 Relatie tussen groeistrategieën en verstedelijkingsopgaven Almere, Lelystad en andere gemeenten Flevoland

Groeistrategieën	Verstedelijkingsopgave Almere	Verstedelijkingsopgave Lelystad	A+L en of Overige gemeenten
Doorgroei bestaande bevolkingsvolgende bedrijven en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> • Doorontwikkeling stadsdelen • Bouwprogramma 60.000 woningen • Aanleg en onderhoud duurzame groen/blauwe woonmilieus • Kwaliteitsimpuls basis/middelbaar onderwijs • Binnenhalen Algemeen Hoger Onderwijs 	<ul style="list-style-type: none"> • Bouwprogramma 13.000 woningen (Woongebied Warande) • Wijkverbetering Lelystad • Binnenhalen Sectoraal Hoger Onderwijs • Kwaliteitsterrasjes • Breed palet aan recreatieve en culturele voorzieningen • Investerings in duurzaamheid woningbouw, energievoorziening 	<ul style="list-style-type: none"> • Breedtesport/sport-school • Locale sportaccommodaties • Meer en betere dienstverlening aan bevolking (gemeente, instellingen/ taal, pedagogisch, financieel, ouderen) vanuit particulier opdrachtgeverschap • Bedrijventerreinen
Nieuwe bevolkingsvolgende bedrijven en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid Stadshart • Ruimtelijke herindeling binnenstedelijk verkeer VSBA • Breed palet aan recreatieve en culturele voorzieningen • Investerings in duurzaamheid woningbouw, energievoorziening 		
Voorwaardenscheppend Flevoland			
<ul style="list-style-type: none"> • Investerings in infrastructuur: SAAL (Rail), SAA (weg), AGU (Rail/weg), N23 Alk-LZ (weg) • Herstructurering Bedrijventerreinen Flevoland: uitbreiding (697 ha) en vervanging (80 ha) tussen 2010 en 220 			

Groeistrategieën	Verstedelijkingsopgave Almere	Verstedelijkingsopgave Lelystad	A+L en of Overige gemeenten
Autonome groei bestaande stuwende bedrijven en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> Aanleg en onderhoud infrastructuur (IJ-meer; verdubbeling A6/A27) 	<ul style="list-style-type: none"> Verbetering bereikbaarheid <ul style="list-style-type: none"> Hanzelijn N-Z: NS L-Zd, 3e afslag A6, bereikbaarheid Lelystad Airport O-W: N23-west, A30 Uitbreiding Batavia Stad , Werf en Haven met Event and Exhibition Centre (BEEC) Kwaliteit bestaande en nieuwe bedrijventerrein Larserpoort/OMALA terrein/ Lelystad Airport) 	
Nieuwe stuwende bedrijven en instellingen	<ul style="list-style-type: none"> Oppakken kansrijke marktsegmenten 	<ul style="list-style-type: none"> Oppakken kansrijke marktsegmenten <ul style="list-style-type: none"> Versterken industrieel-logistiek profiel: handel en vervoer en communicatie: Multimodaal overslagcentrum annex binnenhaven 'Flevokust Topsport en accommodatie Kustontwikkeling/recreatieontwikkeling Markermeer/IJmeer Toerisme: ontwikkelen groenprojecten: openstellen Oostvaardersland, NAC, park, kleinschalige verblijfsrecreatie 	
Doorgroei clusters Noordvleugel in Flevoland			
Bestaande pieken Nieuwe (Inter)nationale pieken			